

Alfréd Radok : Goethův Faust

[titulní list]
G O E T H Ů V F A U S T
(II. pracovní scénář)

Tento pracovní scénář byl ještě doplněn a opraven v Göteborgu v červenci 1969, kdy Milan Calábek navštívil Švédsko.¹ [s. 0]

“P R O L O G”

(Obsah)

Scéna představuje “Goethův salon”. V popředí je pracovní stůl s křeslem, u druhého portálu je takzvaná “vědecká tabule”. To je místo, kde Faust - Goethe dělá své pokusy. Tam je také přístroj laterna magika. V pozadí, avšak viditelně, jsou na scéně umístěny dvě skříně. (Slouží k proměně Komorníka v Mefistu.) Dále v pozadí, ve středu scény, je vyvýšené pódium. Toto pódium bude sloužit jako “jeviště” (Jeviště pro “Hru o Markétce”). Kulisy na tomto pódium budou však pouze naznačeny velmi jednoduchým náznakem. (Na příklad “vyrostou” ze sloupů, které zdobí pódium.) Zásadně: v každé proměně jde pouze o “proměny ďáblů”, a nikoliv o viditelnou nebo překvapivou j e v i š t n í t e c h n i k u. Tak se v konci představení — v “Procesí k Markétce” — jedna ze skříní promění v “kapličku”.

V orchestru jsou schody, které ústí na jeviště. Na tomto schodišti jsou umístěny sbory (Na příklad Továři při “Velikonoční slavnosti”). Portály scény jsou pojednány jako pathetické, stylové emblémy s plastickými znaky a figurami.

- -

Scéna je prázdná, pouze u stolu s křeslem stojí dva Vojáci ve slavnostních uniformách. Postupně jeviště zaplňují postavy hry. Ředitel, Básník a Komik vysvětlují smysl a velikost básnickova díla; názor na to, jak má vypadat německé drama. Na ukázkou předvádějí sázku Boha s Ďáblem o Faustovu duši. Všichni se rozcházejí, scéna zůstává prázdná. Jen v křesle za stolem objevil se muž, který sedí zády k hledišti. Ve chvíli, kdy zaburácí slavnostní fuga, otáčí se k obecenstvu.

- - - [s. 1]

(Po Prologu)

Jako poslední odchází ze scény Ředitel. Zvolna, patheticky. Když jeho plášť mizí za portálem, zaburácí hudba a sbor na způsob bachovské fugy:

1. HUDBA a SBOR

Johann Wolfgang Goethe
Johann Wolfgang Goethe
Johann Wolfgang Goethe
Narodil se
Narodil se
Narodil se
léta páně tisíc
sedm set čtyřicet devět
narodil se
ve znamení Štíra
v inklinaci Saturna a Jupitera
v noci, která byla jen jedna
ve šťastné hvězdě
narodil se
Johann Wolfgang Goethe

Hudba a sbor končí.

HUDBA a SBOR (končí)

Při této bachovské fuze, muž, který seděl zády k hledišti u stolu, se zvolna otáčí — zůstává s knihou v ruce, jako na klasičistické rytině. Je to snad Goethe — snad Faust. Začíná číst ze svého díla, jakmile dozní fuga:

Faust

Nuž tedy filozofii,
medicínu a jurisprudencii,
rovněž i teologii
jsem prostudoval a za třicet let [s. 2]
dovedu jedno jen povědět:
je nemožné cokoliv tu znát!
Tím hořem mi pukne srdce snad.
Osud mi i naději a zdraví vzal
a srdci mír a klid,
moc, věhlas ani lásku nedopřál
ani vnitřní slávy třept.

Dveře se otevírají. Zastaví se v nich Komorník. Usměje se:

Komorník

On, víc než cherub, jenž měl tvůrčí sen,
tou nicotou teď sedí rozdrčen.

Tiše zavře dveře a ukloní se.

Čím pánu posloužím, má všeho dost?

Faust

Je to přelud či skutečnost?
A proto, že já svůj život, až teď to vím,
ztratil jsem zbytečným a marným hledáním,

Goethe pokyne Komorníkovi:

proto dám se na magii, černou vědu věd,

Komorník jde rychle ke stolu, kde rozevře knihu.

ta jediná mi snad dá odpověď.
Sint mihi Acherontis propitii!
Ignei, aerii, aquatani spiritus, salvete!ⁱⁱ

Náhle se otevřou dveře nebo okno — jakoby průvanem. Komorník i Goethe se překvapeně otočí. Pak Komorník čte z knihy.

Komorník

Duch: Bez dechu škemráš, by směls mne zhlédnout,
chceš slyšet můj hlas, chceš spatřit mou líc. [s. 3]
Já mocnému jdu zaklínání vstříc —
jsem tu! — A co — teď zřím tě blednout?

Faust

Ty, který v sobě šíří světa zračíš,
přírody duchu, jak spřízněni jsme!

Komorník

Duch: Tomu se rovnáš, co chápat stačíš,
ne mně!

{Goethe-Faust diktuje Komorníkovi:

Faust

Duchu se rovnáš, v nějž víru máš,

v němž sám se zračíš, jež chápat stačíš,
ne mně!

Komorník píše, opakuje:

Komorník

...jež chápat stačíš, ne mně.

Po chvíli uvažování pokračuje Goethe-Faust.}

Faust

Tobě ne!

A komu?

Já — obraz boží,

ani tobě ne?

Je nemožné cokoliv tu znát!

Komorník s úsměvem a stranou. Zavře rázem knihu:

Komorník

Tím hořem mu pukne srdce snad!

Pak odchází zvolna, neustále se otáčí na Goetha.

Faust

Podej mi číši, v níž se třpytí šťáva hnědá,

ať douškem, jež se opakovat nedá,

tím douškem, který zabíjí,

ať naposled si připijí.

Komorník proklouzl dveřmi, které za sebou zavřel. [s. 4]

Faust vstane ze svého křesla, přitiskne knihu k prsům:

Faust

Souhrne šťáv, jež sladce uspávají,

extrakte sil, jež usmrcovat znají,

ve chvíli, kdy mne všechno drtí,

mě pošli do náruče smrti.

SBOR

Kristus z hrobu vstal!

Ukrutné mučení

k našemu spasení

na sebe vzal!

Faust

Jak temný hlahol a jak jasný tón

číši mi od rtů odtrhává?

Je snad to první velkonoční zvon,

co zvěstuje, že Kristus z mrtvých vstává?

a svět jiný nám ještě dává?

Goethe opět usedá. Sluhové odcházejí obřadně.

SBOR

Ejhle, již pohřbený

v hrobové skrýši,

vznáší se vznešený

k nebeské výši. [s. 5]

“VELIKONOČNÍ SLAVNOST”

Z pozadí scény se ozve ženský sbor. Při prvních tónech sboru Sluhové otevírají dveře salonu. Nikdo nevchází. Dveřmi proniká prudké bílé světlo. Sboru za scénou odpovídá sbor z orchestru.

2. HUDBA a SBORⁱⁱⁱ [s. 6]

Družičky nastupují na scénu. Mají svíčky, jsou v bílém. S nimi Vojáci a eventuelně i dechová kapela. Na schodech z orchestřiště se shromažďuje sbor Tovaryšů. Někteří vztyčí cechovní znaky. Družičky, Vojáci, kapela mohou se shromáždit také v emblému kolem portálů. Dva Vojáci s puškami zaujmou stráž u děla. Hudba pokračuje v pp, zatím co Goethe mluví:

Faust

Co, hudbo, chceš v mém živoření?

Já slyším sladký hlas, leč víry ve mně není;
k těm sférám nesmím zakroužiti,
z nichž Boží poselství mi zní,
a přec mě onen tón, tak známý z dětských dní,
zas nazpět volá, žít, cha, žítí...
K Tobě se utíkám, jenž obměkčíš i kámen,
jenž i ten nejtuzší mráz láskou proteplíš,
jenž mírníš každý žal a sejmeš každou tíž
a v každém zapálíš svůj plamen.

Družičky zpívají:

Dle scénických možností:^{iv} Družičky umístí na scéně ZNAK, který je symbolem víry. (Rouška svaté Veroniky.) Tento znak zůstane [s. 7] po odchodu Družiček na scéně. Projímá se později, při podpisu smlouvy s ďáblem.

HUDBA a SBOR (Družičky)

Kristus jest vstal,
pouta svá sňal.
Kdož jej slavíte,
lásku jevíte,
bratrův krmíte,
kázat chodíte,
vám bude blíž
Kristův kříž!

Hudba: náhlá změna do ostrého pochodového rytmu. V následující hudební ploše je základem pochodový rytmus, do kterého zaznívá melodie Flašinetáře nebo faktografického sboru. Celek tvoří variabilní a kontrastní hudební pasáže připomínající pouť nebo jarmark. Jestliže Vojáci jsou již na scéně, otáčejí se na tento hudební motiv čelem vzad, tj. do hlediště, pochodují na místě a začínají zpívat. Při písni Vojáků nastupují z orchestru také dvě Služky. Obcházejí jeviště v kruzích, ukazují své ženské vnady, provokují. Zdá se, že mluví a reagují jen na poznámky Tovaryšů. Ve skutečnosti adresují však své úsměvy a gesta Goethovi.

3. HUDBA a SBOR

Vojáci [s. 8]

Na skalách hrady,
s cimbuřím valy,
panenky pyšné,
co nelíbaly,
my dobývali!
Smělé, co žádáš,
sladké, cos vzal!

Polnice volá,
bubnů zní řev,
do bitvy hola!
Prolévat krev!
Kdo nám chce čelit,
ať jen to zkusí,
hrad nebo děvče,
vzdát se nám musí!
Smělé, co žádáš,
sladké, cos vzal!
Vojáci přišli,
a táhnou dál!

Bubínky pokračují v rytmu vojenské písničky.

HUDBA (pokračuje)

Služky krouží stále na jevišti, Továři jim adresují své poznámky:

I. Továř

Tohle je život, to je krása! [s. 9]

II. Továř

Myslíš, že naletí na mamlasa?

III. Továř

Hrome, ty dvě jak zadkem kroutí!
Ať visím, jestli odřeknou ti!

Rytmus bubínků pokračuje, nad ním vykřikuje Flašinetář. Orchester doprovází jen "flašinetovým" doprovodem.

Flašinetář

Slyšte, křesťané pobožní,
o příběhu přestrašném,
který stal se ctnostné panně

Poslední řádek Flašinetář začne zpívat:

v jednom městě německém!

Vojáci zpívají:

Vojáci

Na skalách hrady,
s cimbuřím valy,
Panenky pyšné, co nelíbaly,
my dobývali!

Rytmus zůstává. Přidává se sbor, který je faktografií, který však současně odpovídá svým charakterem lidové slavnosti:

SBOR

Na hoře Grimbach^v
se odbývaly
slavnosti slavné,
v kapli na hoře Grimbachu.

IV. Továř

Na Grimbach pojdte, tam jsme hned,

pivo jak malvaz, holky jak květ [s. 10]
a vždycky se tam něco semele!

II. Továřš

Ztloukli tě málo naposled?
Už po třetí ho svrbí hřbet?

III. Továřš^{vi}

Tam nejdu ani za nic, přátelé!

I. Měšťan

Nic neznám lepšího v dni nedělní a svátky
než hovor o válečném hlaholu,
když někde u těch Mongolů
jsou samé masakry a zmatky.

Vojáci

Polnice volá, bubnů zní řev,
do bitvy hola,
prolévat krev!

Hudba pokračuje v rytmu bubínků.

II. Měšťan

To, pane soused, řeč je taky má.
Bodejť se tam všecko pomlátilo.
Ať svět je vzhůru nohama!
Jen u nás při starém ať zůstane, jak bylo.

Flašinetář část textu rychle vykřikuje a část textu vyzpívává:

Flašinetář

Slyšte, křesťané pobožní,
o příběhu přestrašném,
kterak o panenství přišla
panna v městě německém, [s. 11]
neb v bezelstnosti veliké
naslouchala s pilností
chlípníkovi, co prováděl
smilstvo dle své libosti.

I. Služka

Helehele, jak se loudají,
myslím, že ti nám košem nedají.

Továřš

Jo, tabák ostrý, pivo jak křen
a holka v posteli, to je můj sen!

*Rytmus zůstává. Sbor jako faktografie, ale současně oslavný hold svatebčanů při vesnické svatbě.
Současně: Paní Goethová^{vii}, která do této chvíle seděla u dveří, vstává a jde ke Goethovi:*

SBOR

V kapli na hoře Grimbachu
muž slavný za manželku pojal
náš slavný muž
dívku sličnou, leč dceru kováře
kaplan Eberwein^{viii} potvrdil ten sňatek
sňatek právoplatný
v kapli na hoře Grimbachu

Hudba končí. Paní Goethová došla ke Goethovi. [s. 12]

HUDBA a SBOR (končí)

Goethe čte [z] knihy:

Faust

Už v růžích plných něhy, růžoví zimní sněhy
a jaro stoupá v tichém vlání, jak Kristus při zmrtvýchvstání
na nebeský baldachýn.

Dívá se na dívky:

Jaro je krásné, vlahý je dívčí klín
a boky dívčí, které zvou,
budí dávnou touhu mou...

Sbor v pp.

HUDBA a SBOR

V kapli na hoře Grimbachu...

HUDBA a SBOR (končí)

Goethe se usměje na svou ženu:

Faust

Já vystřízlivěl však ze svodů mládí
a stojím pevně na zemi,
ten jarní půvab mne tu svádí,
tvůj úsměv sluncem stal se mi.

HUDBA a SBOR (v pp)

V kapli na hoře Grimbachu...

HUDBA a SBOR (končí)

Faust

Tvůj úsměv, krása tvá a tvá něha...

Christiana

Na mě s léty stín však lehá...

Faust

Já budu mít i tvé vrásky rád
i v nich naleznu novou krásu,
může snad lásku zadupat
zběsilé kolo vozu času?

Christina

Můj manželi... [s. 13]

*Ženský nebo dětský sbor (Družičky) začíná zpívat dlouhou táhlou melodií podobně jako na začátku
"Velikonoční slavnosti":*

4. HUDBA a SBOR

Svou líci
ach bolestící
milostiplná ty

ke mně skloň

Sbor pokračuje v brumendu, zatím co Christiana zasněně mluví:

Christiana

Mrst růží chtěla jsem vám přinésti dnes ráno,
však měla jsem jich za pasem už tolik natěsnáno,
že uzel stažený je nemoh udržet.
Má-le-li, ach, chvíli času, kéž byste na jejich krásu
alespoň vzpomínku ze šatů mých tu vdech...

Faust

Chvíli času? Na tebe, má Christiano, vždy budu mít čas.
Vždyť jsi má nejdraší, má milenka, má žena!

Mužský sbor navazuje na brumendo ženského sboru:

HUDBA a SBOR

V kapli na hoře Grimbachu
kaplan Eberwein potvrdil ten sňatek právoplatný,
v kapli na hoře Grimbachu,
kde též na paměť věčnou zápis o tom zachován jest;
Johann Wolfgang Goethe a Christiana Vulpiusová
na věky věkův muž a žena jsou.
Amen. [s. 14]

Hudba pokračuje, eventuelně citace sboru pod textem: "V kapli na hoře Grimbachu".

Faust

A ty bylas jak červené víno a med,
když jsem tě ochutnal popálilas má ústa;
nyní jsi jako každodenní chléb,
příjemná a dobrá.

Christiana odchází od Goetha, ale usedne a zůstává jako jakýsi periakt dalších scén.

Christiana

Chci, abyste na mě zapomněl,
chci, abyste odešel,
chci, abyste přišel zpátky,
a mne pak zase rád tu měl...

Goethe

Vždyť já budu mít i tvé vrásky rád,
i v nich naleznu novou krásu.
Může snad lásku zadupat
zběsilé kolo vozu času?

Hudba přechází do motivu Flašinetáře.

Flašinetář

Vizte, křesťané pobožní,
jak ji vedou hlavu stít,
dítko svoje zmrdovala,
nechtěla mu matkou být,
neb v bezelstnosti veliké [s. 15]
naslouchala s pilností
chlípníkovi, co prováděl
smilstvo dle své libosti.

Ke Goethovi se připojil Wagner. {Místo Wagnera bude vystupovat všude KOMORNÍK-MEFISTO. Tato změna je pro celou hru. Znamená to: změní se styl veršů, které říká Wagner. Komorník osloví Goetha-Fausta jako učence, ale také zároveň jako ministra všeho práva. Zdůrazňuje se vysoké postavení, moc. Tato změna pozmění někde částečně i text sedláků co do logiky./}.

Orchestr: stávající rytmus přerušuje dechová kapela, která je na jevišti. [Komorník-Mefisto]^{ix} musí překřikovat hudbu. Hudba přechází do "dechové kapely" eventuelně "Ländler".^x

[Komorník-Mefisto]

Vyjít si, pane doktor, takhle s vámi,
to pro každého zisk i velká čest.
Sám nešel bych téměř končinami,
neb ty surovosti mi nelze snést;
ach, jak protivný je ten řev;
a to je prý radost, to je jim zpěv.

Dechová kapela končí a s ní také hudba.

HUDBA (končí)

Sedlák

Že zašel jste k nám dneska přec,
je, pane doktor, velká věc.
Kdy sejde mezi sprostěj lid
tak velectěný učenec? [s. 16]
Já čerstvý pivo nesu vám
i vinšuju i zavdávám:
vy tolik ještě žijte let,
co bych v něm kapek napočít.

Dechová kapela zahraje fanfáru, při níž všichni zpívají:

5. HUDBA (Dechová kapela)

Všichni

Ochránci nás všech čest a sláva!
Ať nám tu dlouho zdraví dává!

HUDBA (končí)

Faust^{xi}

Nejbližší je nám přece otčina.
Jen vlast nás může oblažit. Nebyl bych Faust,
jestli bych Němec nebyl! Německo mé!
Má vlasti! Když si na tě vzpomenu,
hned slzím! Není země nádhernější
než ty, lid šlechetnější, mocnější
než tvůj! Rýn hrdý, silný, zeleným
révovím věnčen, teče dál a dál
a v nesčíslných žilách německých
se stejně hrdě, směle valí krev
jak v řekách Německa.

V tuto chvíli vypálí dva mušketýři, stojící u kanónu čestnou salvu z pušek. Dechovka navazuje fanfárou.

ZVUK: Výstřel.

HUDBA (dechovka — fanfára)

Goethe pokračuje: [s. 17]

Faust

Hle, vysoko
tam nad ledovým hřbetem tyrolským
se k slunci orel vznáší, jak by tu
měl rodné hnízdo a srdce, srdce mé
mnohem výš vzlétá, než by odvážil
se orel.

Dechovka zatroubí opět fanfáru, pak ve staccatu, které se podobá pochodu, doprovází zdravici Továryšů.

HUDBA a SBOR

Továryši zpívají, zdvihají sklenice:

Všichni

Že zašel jste k nám dneska přec,
je, pane doktor, velká věc,
je, pane doktor, velká věc!

A Továryši se rozcházejí, někteří jdou proti Goethovi na jeviště, do salonu.

HUDBA (končí)

Sluhové se postaví k otevřeným dveřím salonu. Čekají až Továryši a Služky, kteří se porůznu "usadili" v saloně, odejdou. Služky a Továryši ruší Goetha i [Komorníka-Mefistu]. Goethe se nemůže dotěrných Služek, Továryšů a Měšťanů zbavit. Dokonce i jeden člen z dechové kapely se usadil v saloně. [s. 18] První Továryš, který si chtěl s Goethem připít, usedá nyní na bobek v rohu salonu — předtím si popustil kalhoty. Družičky: /vyřešit jejich odchod/^{xii} sfoukávání svíček, vyhrnuté sukně, dívají se za Goethem, prohlížejí salon.

[Komorník-Mefisto]

Mne lákají požitky duchovní,
mne kniha unáší, mám radost z ní.

Goethe je rušen přítomností lidu:

Faust

Jediná touha ovládá vždy tebe!
Bud' rád, že Bůh ti jinou nedal znát.
V mých prsou dvě jsou duše vedle sebe
a od sebe se touží odervat.
Ta jedna k duchovnu až vzlétá
a druhá vším zas lpí na krásách světa.

[Komorník-Mefisto]

{/Komorník místo veršů "K čemu je krása bez [s]vědomí!..." [2.1.s.18] odpoví replikou vycházející z úvodního monologu Goetha-Fausta: "Nuž tedy filozofii..." [viz 2.1.s.1]. Komorník však pozměňuje smysl těchto veršů: nemá smysl žít jako lidé kolem, ale ze všeho nejlepší je studovat filozofii, medicínu atd... Tato změna má mít tuto psychologickou funkci: Komorník chce vyprovokovat Fausta, chce mu zošklivit svou ironií "filozofii..." "vysedávání ve škamnech..." a přimět Fausta, aby přivolal Dávla, který mu může dát právě více než "filozofii..."./^{xiii}} [s. 19]

Služky vypláznou na [Komorníka-Mefistu] jazyk a zvolna odcházejí otevřenými dveřmi, u nichž stále stojí Sluhové.

Faust

Já za rozkoš, slast v okamžení,

dám věčnost, duši i spasení!

{/Celkově: vynecháváme "psa". Místo toho přijde: obřad kruhu a Komorník-Ďábel upozorňuje na Knihu černé magie./^{xiv}

/Postup:/

Za oknem se zableskne.

ZVUK: Zaburácení hromu.

Tovaryši, Hudebníci, Vojáci, Družičky ustupují ze středu místnosti. Jako by se polekali nenadálého úderu hromu.

Komorník /pravděpodobný text/

Taková věc je možná, jen když se to vezme za pravý konec. Nebe, jak se zdá, tvému přání není nepřiznivo. Je třeba však — než vezmeš do ruky správnou knihu — udělati potřebná opatření.

Komorník dělá kolem Fausta kruh křídou.

Deklinace křivek magických
a přitažlivost zemská se protíná vždy
v kruzích. Jeden z těchto kruhů
zde značím na znamení trojího...

Komorník upozorní na knihu, když pokyne Faustovi, aby vstoupil do středu kruhu.} [s. 21]^{xv}

"S M L O U V A S Ď Á B L E M"

Goethe přechází k "vědecké tabuli" a gestem odkládá svůj plášť. Komorník obřadně vezme pánův plášť a zvolna s ním ustupuje ke dvěma skříním.

Faust

Já božství hledal, však před branami
pekla stojím teď.

Goethe rozevívá knihu magie, podle níž připraví svůj pokus "vyšlehnutí plamene s dýmem"...

Otvírám ji, tu černou knihu
Magie propastnou...

Hudba a sbor začíná ve ff.

{Jakmile spustí hudba, znovu zaburácí hrom. Družičky si přehodí sukně přes hlavu, jak to dělávají vesnické ženy, když se náhle rozpršelo. Všichni pak ve strachu a v zmatku odcházejí ze scény.}

6. HUDBA a SBOR

Oh, Fauste, odlož kletou knihu tu
a nehleď do ní, svádí duši tvou
a boží volá na tvou hlavu hněv.
Fauste, nečiň tak!

Zablesknutí!

ZVUK: Hrom.

Goethe připravuje pokus.

Faust

{/Místo stávajícího textu^{xvi} jiný text. Lékárnický text, který v sobě spojuje vědecké — tj. astronomické a astrologické pojmy — chemie./}

HUDBA a SBOR

Fauste, nečiň tak!

Zablesknutí.

ZVUK: Hrom.

Goethe přechází od "vědecké tabule" a loktem chrání svůj obličej před nebezpečím výbuchu. [s. 22]

Faust

Již tmí se nade mnou.

Svou luna skrývá tvář.

I lampa hasne! Ten dým!

A rudé blesky hadí srší tu kol hlavy mé!

Příliš příšerné...

Nesnesu to, ne!

Komorník chce odložit plášť do skříně. Otevře ji, ale ve skříni je krajina. Výbuch pokusu — dým.

ZVUK: Výbuch.

SBOR

Fauste, nečiň tak!

Zablesknutí.

ZVUK: Hrom.

Hudba ostinatní tón v pp. Komorník: jde ke druhé skříni, pootevře ji — vykřikne, neboť uviděl cosi strašného:

Komorník (výkřik)

Komorník se otáčí na Goetha:

SBOR (mf)

Fauste, nečiň tak!

Komorník se vrací k první skříni, v níž viděl krajinu. Otevírá ji. Skříň je nyní "skříní". Je prázdná. Zavěsí dovnitř plášť a zavře ji. Orchester a sbor graduje:

HUDBA a SBOR

Fauste, nečiň tak!

Komorník se otáčí. Je změněn. Hudba v tu chvíli končí.

HUDBA a SBOR (končí) [s. 23]

Faust

Je to prelud či skutečnost[?]

Komorník, který se proměnil v Mefistu, se lehce ukloní a zpola vážně, zpola ironicky oslovuje Goetha:

Mefisto

Čím pánu posloužím, má všeho dost?

Faust

Hle, magický kruh! Ta proměna!

Mefisto

Vzácnému učenci velká poklona.

Faust

Tvé jméno?

Dlouhá pauza než Mefisto odpoví. Zvolna přechází k Faustovi, pak Goethovi:

Mefisto

Té síly část jsem já,
jež, chtěc páchat zlo, vždy dobro vykoná.

Faust

To je mi hádanka. Co zastírá? [s. 24]

Mefisto

Jsem duch, jenž stále popírá.
To jsem já a poroučím se vám.

Mefisto se uklonil. Odchází ke dveřím. Faust jde ke své tabuli a zatáhne za páku.

Faust

Já na kloub však chci přijít hádankám.

Mefisto vezme za kliku. Otevře dveře.

HUDBA (ostinátní tón — pak předehra k valčíku)

Za dveřmi se objevuje stěna. Je celá pokryta skrumáží panoptikálních figurín.^{xvii} Goethe se rozesměje. Komorník^{xviii} se překvapeně otočil ke Goethovi. Sbor doprovází lehce, ve staccatu:

SBOR

V měsíci lednu, léta páně osmnáct set
sedm
sestrojil Vulpius Jan, kovář z Milheimu,
dle nákresu učeného pána Johanna Wolfganga Goetha
dveřní páku dvakrát zkříženou
a neviditelnou zcela.

Při tomto sboru se otevřely protější dveře. Vešli Sluhové. Zastaví se u dveří se svícny ve zdvižených rukách. V bohatých kostýmech vstupují Dámy a Pánové. Obdivují se figurínám.

Mefisto

Tohle vy nazýváte zázrakem?

Faust

A můžeš snad odtud vyjít ven?} [s. 25]

SBOR (pokračuje, rytmus valčíku se čím dál tím víc prosazuje)

Tímto zázrakem pak učený pan Goethe
své hosty bavil
a kouzla předváděl.

Společnost dam a pánů se rozesměje, tleská.

Faust

Đáblům a strašidlům jest zákon stanoven,
jaks dovnitř vešel, musíš taky ven.

Sluha zavírá dveře, které zakryjí skrumáž figurín. Sbor stále opakuje:

SBOR

Tímto zázrakem...

Friederika^{xix} se odpoutala od svého průvodce, přiblížila se ke Goethovi. Goethe galantní úklonou a mnohovýznamně pokračuje:

Faust

Kdo nevyjde, ten otrokem se musí stát.

Friederika se rozesměje:

Friederika

Takže i peklo má svůj právní řád? [s. 26]

Faust

Takže i s peklem, jak je zvyk,
uzavřít dala by se smlouva.

Friederika

I s peklem? Já slyšela, že snad s náklonností
lze smlouvu uzavřít
a v lásce potom žít.

Goethe neodpovídá, neboť pro Friederiku přišel její průvodce, aby ji odvedl k tanci. Všichni tančí. Goethe odchází v zamyšlení.

SBOR

Tímto zázrakem,
tímto zázrakem
své hosty bavit
a kouzla předváděl...

Goethe mluví zvolna — slovo za slovem, zatím co ho sbor ve staccatu doprovází.

Faust

Jak? Zase nic než oblouznění?
Nic víc mi přízrak duchů nepřines?
Než ďábla, že jsem v mlhavém zřel snění

Trpce, s ironickým úsměvem:

nebo tak unaven jsem dnes?

HUDBA (pokračuje valčík)

SBOR

Ještě tuto noc...

Marianne^{xx} se přiblížila k Mistrovi:

Marianne

Jsem vám nevýslovně vděčna, že jste mi
dnes dovolil přijít k vám... [s. 27]

Marianne se vzdaluje, aby nevzbudila pozornost společnosti.

SBOR

Ještě tuto noc, tuto sladkou noc,
kdy se podávalo víno s muškou španělskou,
kdy dlela v domě žena...

Charlotta^{xxi} se přiblížila ke Goethovi:

Charlotta

Což nestačí mi, že smím na vás myslet,
že mě někdy navštívíte
a setrváte se mnou do jitra...

Do valčíku zazní náhle silné zaklepání, které se ozve za dveřmi:

ZVUK: Klepání.

Společnost přestává tančit. Hudba však pokračuje.

HUDBA (pokračuje pouze ostinátní doprovod valčíku)

Faust

Kdo klepá? Dál. Kdo zas jde obtěžovat?

Hlas Mefista (za scénou)

Já.

Dámy a Páni jsou překvapeni. Jeden se ohlíží na druhého.

Faust

Dál.

Hlas Mefista (za scénou)

Musíš to třikrát opakovat.

Dámy a Páni očekávají nový "zázrak", který jim Goethe předvede. Goethe jde ke dveřím: [s. 28]

HUDBA a SBOR

Ještě tuto noc, tuto sladkou noc
dochází k setkání,
k vášnivému setkání
učence a ďábla.

Goethe otevírá rázem dveře:

HUDBA a SBOR (končí)

Výplň dveří je prázdná — bez figurín. Nikdo nestojí za dveřmi. Mefisto se objevil za zády Goetha. Byl již v místnosti.

Mefisto

Takhle se mi to líbí.

Goethe se překvapeně otočí. Společnost považuje toto otevření dveří, za nimiž zmizely figuríny a odkud se ozýval "tajemný hlas", za podařený trik. Tleskají a volají:

Všichni

Bravo!

Sluhové otevírají dokořán všechny dveře. Současně vcházejí další služebníci, kteří drží bohaté svícny s rozsvícenými svíčkami.

8. HUDBA (polonéza)

SVĚTLO: Scéna pohasíná.

Za zvuků polonézy společnost nejprve promenuje, a pak tančí. Mefisto vede Goetha mimo společnost, na předscénu. Otáčí se, dbá o to, aby společnost dam a pánů neslyšela: [s. 29]

{Faust

Přistoupíš, doufám, na můj plán,
chci volný, ničím nespoután
poznávat život ze všech stran.
Nač tady žít a světa neužít,
těch nemnoho, co poznali
a troufli si to světu říci,
vždy přišlo na kříž nebo na hranici,
jak červi v slupce ryjem napořád,
chcem při kopání přijít na poklad
a radujem se, žízaly když najdem.

Mefisto

Pán toho má dost?

Faust

Ale co za to na oplátku budeš chtít?}

Mefisto

Zde sloužit chci ti v každém čase,
pro tebe nemít stání, neznat klid.
Až na Onom světě shledám se zase,
mně ty to musíš stejným oplatit.

Faust

Na Onom světě?

Zde toto slunce svítí na mé strasti,
zde z této země prýští moje slasti;
až s tím se budu muset rozloučit,
tak je mi jedno, co se bude dít. [s. 30]

{Mefisto

Sepíšem smlouvu. V tomto žití
jsi všech mých kouzel pán,
dám ti, o čem jsi moh jen snít.

Faust

Já přijímám.}

Máš pokrmy, jichž nikdy bych nebyl syt?
Znáš nápoj, jenž věčně chtěl bych pít?
Znáš hru, co věčně hrát měl bych chuť?
Máš lásku, jenž se nerozplyne jako rtuť?
Znáš ženu, s níž věčně chtěl bych být?

Poslední taneční pár odchází. Goethe se bezděky za nimi dívá. Hudba končí.

HUDBA (končí)

Když hudba umlkne, Goethe zvolna, zamyšleně, s trpkým úsměškem:

Faust

Znáš chvíli, v níž věčně chtěl bych žít?

Mefisto

Já nezklamou i v tomto případě.
Takových pokladů mám na skladě.
Však jednou přijde, Fauste, čas,
v němž věčně chceme prodlévati.

Faust

Když obelžeš mě lichotkami,
bych v prahnutí svém byl ukojen,
když tvoje rozkoš tam mě zmámí —
to poslední buď pro mne den! [s. 31]
Když okamžik mne zvlábí k slovům:
Zůstaň jsi krásný! Prodlí, prodlí jen. —
pak spoutej si mě do okovů,
ach, pak chci rád být utracen!
Toť sázka má!

Mefisto

Já přijímám —
Leč o maličkost musím požádat:
Kapičkou krve se mi podepíšeš.

{Faust zaváhá:

Faust

Krev... to je zvláštní šťáva —

Mefisto

Chceš pokrm, jehož bys nikdy nebyl syt,
chceš nápoj, co věčně chtěl bys pít,
chceš ženu, s níž věčně chtěl bys být,
chceš chvíli, v níž věčně chtěl bys žít?

Po chvíli váhání:

Faust

Staň se.

/Dále: Mefisto vyzve Fausta, aby se připravil. Musí vykonat obřad, který Faust dobře zná. Mefisto neřekne přímo, že je to upsání ďáblu, ale pojmenuje obřad tak, aby to znělo — astrologicko-spiritisticky-okultisticky. Je čas. Hodiny odbíjejí půlnoc. Oba jdou k vědecké tabuli. Mefisto obřadně připravuje — tj. prostření stolu, nádobka, skalpel, kahan, kouř, který je připraven tím, že se do baňky nasype kámen měsíční... Mefisto upozorní Fausta, že "se síla prokáže znamením". Faust, když už vytáhne rukáv a nastaví ruku, říká svůj text "Svědomí přetrhlo se v kusy..." Vždy po určité fázi pokusu se ukáže nějaké viditelné — divadelně přesvědčivé znamení. Na příklad: Hodiny se zastaví, otevření dveří, vzplane korouhev ze slavnosti, zvuk půlnoci.

Mefisto dělá obřad. Vždy po vykonané fázi příprav řekne, že očekává znamení. Znamení přijde. Faust přemáhá strach. Jako vědec, který se odhodlává k pokusu, který může stát život, odhodlá se k další fázi pokusu. Na příklad: Vyhrne rukáv. A zase, když si sám protne žílu, ukáže se znamení. Mefisto reaguje: "Vše se daří, jsme dnes v deklinaci Panny a Raka..."}

Za pomoci Mefista připravuje Faust u své vědecké tabule náčiní potřebné k podepsání smlouvy.

Dle scénických možností: Znak, který Družičky zanechaly v saloně při "Velikonoční slavnosti", se nyní roztrhne — vznítí — promění.

Faust

Svědomí přetrhlo se v kusy,
vědění se mi už dávno hnuší,
ať v jícnu planoucích orgií
vášnivě smysly se upijí! [s. 32]

Viz, Mefistofele, jak plně co chceš,
se řežu v rámě vlastní krví svou,
jak upisuji duši samému peklu.

HUDBA a SBOR (pokračuje)
Satanás! Satanás! Satanás!
Consummatum est!^{xxii}
Jest skončen úpis.
Faust upsal duši.
Satanás, Satanás, Satanás!

Motiv sboru přechází náhle do rychlé a dynamické přede hry.

“Ď Á B L O V Y S V O D Y”

Hudební lauf přede hry — pouze několik taktů. Vyrojí se ďáblovi Spoluhráči. Zasednou za vědeckou tabuli. Rázem vytáhnou zpod tabule džbánky, kterými udeří o desku stolu. Zpívají. Jejich zpěv má však charakter zběsilého skandování.

Všichni
Byla panna, byla,
byla panna, byla,
byla krásná jako ďábel,
když jsem se s ní tady válel.

Hudba rázem utne. Spoluhráči se otočili ke Goethovi.

HUDBA (cézura) [s. 33]

Goethe přichází blíže. V proti-pohybu se přibližují ke stolu, k Spoluhráčům dvě Služky, které známe z “Velikonoční slavnosti”. Také ony se dívají na Goetha a Mefistu, který ho doprovází. Mefistofeles ukazuje gestem na Spoluhráče, jako by je Faustovi nabízel:

Mefisto
Nuže...?

Goethe hned neodpovídá. Váhá. Služky se zvolna přibližují ke Spoluhráčům, [ke] kterým jsou otočeny zády. Goethe — po chvílce:

Goethe
Dobrý večer, pánové...

Spoluhráči popadli Služky za zadky. Ty zaječí. Hudba pokračuje ve zběsilém tempu.

HUDBA (pokračuje)

Spoluhráči se otočili ke stolu.

Všichni
Byla panna, byla,
než se pokurvila!

Siebel
Jak se to dělá?

Altmayer
Spatří se a hned sbalí!

Všichni

Postel zkravila!

Siebel

Jak se to dělá? [s. 34]

Altmayer

Svlíkne se, a pak se s ní válí!

Všichni

Byla panna, byla!

Přes pelest na ni vlez!

Na ni vlez přes pelest,

přes pelest!

Hudba pokračuje. Služka ječivě vykřikuje a poslední slova zpívá:

1. Služka

Neb v bezelstnosti veliké

naslouchala s pilností

chlípníkovi, co prováděl

smilstvo dle své libosti!

Spoluhráči se rozesmějí.

HUDBA (končí)

Mefisto

Když budeš chtít, takovou společnost ti

opatřím každou noc.

Siebel

Tisíc hromů! Ať žije, kdo pije!

A kdo nepije, s tím ven!

Ty naše Svatá římská říše,

že ses nám ještě nerozpadla?...

Brander

Fuj! To je šeredná píseň! Přímo hnus! Politická.

Zaplat' Pánbů, že nám naše celá Svatá říš může

políbit hýždě a vlézt na hrb. Jedině, co mě

utěšuje, že nejsem hrbatý ani císař. [s. 35]

Altmayer

Za to jseš blb, tak zavři zobák. Nebo nás zavřou do hladomorny.

Brander

I papež nechá každého, aby si bzdil po svém.

Frosch

Tomu říkám svoboda.

Vyleť z klece slavíčku,

pozdravuj mou Ančičku.

Siebel

Koho? U všech ďasů! Vždyť nedala jen tomu, kdo si o to neřekl; dvou němým prý řekla sama, chudáci, nemohli jí říct ne.

Frosch

Abych ti čumák nenatřel kravským lejnem!

Mefisto

Ty květy rétoriky. Jak bystře zde rozmlouvají.

Všichni

Naplivat a rozšlapat,
mít se,
smát se,
pít a žrát!

Mefisto

Musím si svůj Lajpcik^{xiii} pochválit. To německá Paříž je a vzdělává své lidi.

Služka ukazuje své vnady. Prozpěvuje si (bez hudby). [s. 36]

Služka

Mladost radost přelíbezná,
co dá zítřek, nikdo nezná.

Voják Valentin, který je mezi Spoluhračí se zmocní Služky. Ta zaječí. Valentin povalí Služku na zem a převaluje se s ní, od portálu k portálu. Spoluhračí, držíce se v rozkroku, doprovázejí tuto akci pokřikem:

Všichni

Hop hej, hop hej...

Služka zůstala ležet u portálu. Valentin se vztyčí. Nejprve se přibližuje ke Spoluhračům volnými, furiantskými kroky. Spoluhračí doprovázejí Valentinův příchod.

Všichni

Raz dva, raz dva...

Hudba: přidávají se bubínky a posléze i orchestr.

10. HUDBA (bubínky)

Valentin dojde ke stolu a všichni spustí:

HUDBA (pochod)

Všichni

Na skalách hrady,
s cimbuřím valy,
panenky pyšné,
co nelíbaly,
my dobývali... [s. 37]

Druhá Služka se položila na ležící první Služku. Obejmou se. Altmayer na Služky.

Altmayer

Tak se to dělá!

Siebel

Svlíkne se, a pak se s ní válí.

Obě Služky vyskočí a křičí, zpívají, držíce se v objetí:

Služky

Neb v bezelstnosti veliké
naslouchala s pilností
chlípníkovi, co prováděl

smilstvo dle své libosti!

Spoluhráči se chtějí vrhnout na Služky, ty s jekotem utíkají za scénu. Spoluhráči zmizí na okamžik ze scény. Hudba graduje do ff.

HUDBA (graduje)

Mefisto se chechtá, ukazuje Goethovi tím směrem za scénu, kam všichni zmizeli. Hudba končí.

HUDBA (končí)

Jako schlíplé slepice — zpola oblečeni (někteří se ještě upravují) trousí se Spoluhráči na scénu. Mefisto se směje:

Mefisto

Čím pánům posloužím?

Chcete se posilnit?

Jaké víno byste rádi? Máte ho mít. [s. 38]

Frosch

Takhle sklenička rýnského by bodla.

Siebel

Ne, tokaj. Jinak ani hlt.

Altmayer

A co muškátové? Vypiju ho i
s tím, co vyčurám, když poteče
tady ze stolu.

Mefisto

Krví jest víno dřevem jsou révy,
dřevěný stůl má révové cévy.
Je v přírodě mnoho podivných cest,
teď hleďte co pravý jen zázrak jest.

Z vědecké tabule vystříkne víno. Spoluhráči se uleknou.

Všichni

Hrom a peklo! Pomoc!

Pak se však vrhnou na víno. Položí se na stůl, pod stůl, hltají:

Brander

Tak kanibalsky blaze žijem si
jak pět set prasat v žitě

Někteří chytají víno do džbánek.

Všichni

Tak kanibalsky blaze žijem si
jak pět set prasat v žitě

Uchopili džbánky. Džbánky, nebo pěstmi tlukou rytmicky, avšak beze slov do tabule. Stále urputněji, v jakémisi zvířecím otupění. [s. 39]

Mefisto

Procitli ke své svobodě.

Faust

Což obžerství, jímž učenec pohrdati musí,
což děvky a kejkle, které se mně hnusí,
takovou mi rozkoš mohou dát,
že věčně v ní chtěl bych prodlévat[?]} [s. 40]

Mefisto zdvíhá ruku, aby provedl další kouzlo:

Mefisto

Per Gehenam!^{xxiv}

Mého slova mam,
plodí smyslů klam.
Stůjte zde i tam.

Spoluhráči se začínají kymáčet, někteří padají a snaží se zachytit předmětů. Jsou na lodi.

Všichni

Áá! Spaste duši!

Siebel

Spaste duši! Moře nás pohltí!

Frosch

Kam plujeme s tou putykou?

Mefisto

S putykou jsi řekl? A míníš, že putykou
je tento koráb, tato loď, hlupáku?

Mefisto udělá gesto. Frosch se chytne za nohu. Vykřikne bolestí. [s. 41]

Frosch

Au! To ráhno mi přerazilo nohu! Už vidím, vidím, vidím!

Mefisto

Nu vida — a vidí loď!

Spoluhráči se otáčejí zády do hlediště, kymácejí se bez zvuku.

Faust

Tvrdit, že putyka je korábem,
bílý den temná noc,
může tvrdit jen naprostý hlupák.

Mefisto

Však dokázat to může jen, kdo má moc.

Gesto Mefista. Spoluhráči se náhle všichni klanějí a ustupují. Přichází Ředitel, Básník a Komik. Jsou v kostýmech velkovévody^{xxv} a jeho družiny. [s. 42]

Všichni

Ach, vizte... Jeho Výsost...

Siebel

Z cesty! Což nevidíte Jeho Výsost?

Altmayer

No ne, to je přece sám pan velkovévoda...

Frosch

Velkovévoda výmarský.

Siebel

Povídám z cesty. Jeho Výsost Karel August, velkovévoda výmarský a jeho průvod!

Komik

Ten průvod, to jsme my.

Ředitel ke Komikovi:

Ředitel

Jak snadno divadlem lze lidi oklamat,

Ředitel se obrací ke všem:

jak snadno oživit lze vidiny a stíny,
člověk je tím, jaký si vezme šat.

Básník

Člověk je tím, jaké jsou jeho činy.

Mefisto stranou:

Mefisto

Člověk je tím, čemu chce věřit
— to v nejlepším případě —
a nebo tím, v co musí věřit,
a odpověď je nasnadě.

Ředitel-Vévoda se uklání Goethovi:

Ředitel

Jak šťastné kroky nás k Vám, Vaše Excellence, přivedly. Jaké milé pozdraviti ve Vás jasnost filozofie,
moudrost věd přírodních, a nad to v básníku ministra všeho práva v zemi sasko-výmarské.

Básník

Ó, šťastná země, v níž moc
rozhodovat o životě a smrti
má osvícený básník.

*/verše!/
/jazyk, přesná slova^{xxvi}*

Faust k sobě, v zamyšlení:

Faust

Já, který podstaty chtěl dopátrat se zdání,
já, který prahl tak po poznání,
že černou magií zval duchy na pomoc,
mám teď míti jen pouho pouhou moc...?
Ach, jaká komedie!

Mefisto

Komedie? Co není komedie?

Mefisto širokým gestem:

Vždyť všechno je jen pouho pouhé divadlo.

Orchestr začne ladit nástroje.

HUDBA (ladění nástrojů)

/Od této chvíle je možné udělat všechny technické přípravy k tomu, jak stavět divadlo-kapličku, jak odtáhnout ze scény "vědeckou tabuli"./} [s. 43]

Scéna se proměňuje. V pozadí na vyvýšeném stupni — na pódiu — se připravuje divadlo. Kulisy mohou přinášet "Sluhové" nebo Znak divadla lze vysouvat mechanicky. Na příklad: ze sloupků, které jsou v saloně a které ohraničují vyvýšený stupeň-pódium. Současně přicházejí na scénu Hudebníci se svými nástroji. Budou účinkovat při "Hře o Markétce". Rozsadí se přímo na pódiu, tam, kde se bude "hrát divadlo". Plátno laterny magiky, na které bude Mefisto při představení promítat "kulisy" se umístí po straně pódia nebo kdekoliv v pozadí pódia.

{Ředitel opakuje gesto Mefista.

Ředitel

Slyšíte, už ladí nástroje.

Já doufám, že k vznešenému představení.^{xxvii}

Básník

V nichž královnou všech múz je tragédie!^{xxviii} [s. 44]

Komik

Pro tragédii nehledejte slova. Tragédii nemám rád. Je jako koza, kterou vedou ke špalku, a ona chudák neví proč a zač.

Mefisto

Proč a zač?

U každého divadla je totiž zákulisí,
z něhož na scénu se vstupovati má,
nad každým z hercům drátky visí,
za které pak tahám — já.

Orchestr přestává ladit. Na "jevišti-pódiu" už je téměř vše připraveno. Hudebníci usedli — čekají.^{xxix}

HUDBA (ladění končí) [s. 45]

Dva Sluhové včele otevírají dveře. Komorník-Mefisto, se postaví obřadně poblíž dveří, jako ceremoniář.

Ředitel

Pozor. První hosté chystají se vejít, je třeba, abychom se s nimi přivítali, jak etiketa káže, a pak teprve naši vhodný čas pro vážné státní povinnosti.

Začíná slavnostní polonéza.

HUDBA (polonéza)

Dveřmi vcházejí Sluhové s rozžehnutými svícný. Rozsvěcují světla na jevišti a zažehnou svíce na pultech Hudebníků.^{xxx} [s. 46]

Sluhové se svícný odešli. Komorník-Mefisto, který je u dveří, udeří třikrát holí a oznamuje příchod hostů, kteří přicházejí (do Goethova salonu) na představení.

Mefisto

Paní Marianne von Willemer!

Marianne přichází ke Goethovi, který ji přivítá galantní úklonou. Pak odchází Marianne k protějšímu, tj. k pravému portálu. Mefisto udeří holí a oznamuje příchod další dámy.

Mefisto

Slečna Friederika Elisabeth Brionová!

Goethe mluví, než k němu Friederika dojde:

Faust

Ach, jak jsem unaven tím světem galantností,
tím světem prázdných gest a slibných úsměvů.

Friederika došla před Goetha. Goethe ji zdraví obřadnou úklonou. [s. 47] Friederika odchází k protějšímu portálu. Mefisto-Komorník oznamuje další dámu.

Mefisto

Paní Charlotta von Stein!

Přichází Charlotta. Charlotta se obřadně zdraví s Goethem a odchází, aby zaujala místo mezi ostatními Dámami.

Faust

Jak rád bych prchl do samoty tiché,
ve skalách, na poušti dlít,
jsem stár a všeho syt.

Mefisto-Komorník oznamuje další dámu:

Mefisto

Paní Amalie von Levetzow!^{xxx}

Amalie přichází a zdraví se s Goethem. Odchází ke skupině hostů. [s. 48]

{*Goethe stařecky smutně:*

Faust

Ach, běda, běda času!

Mefisto-Komorník udeří holí, jako by oznamoval dalšího hosta. Vejde však paní Goethová. Místo oznámení jména dámy nasazuje sbor.

SBOR

V kapli na hoře Grimbachu
muž slavný za manželku pojal
dívku sličnou, leč dceru kováře
/sem vložit akord, na který přechází Mefisto — do té chvíle vše bez pohybu^{xxxii}
kaplan Eberwein potvrdil ten sňatek
sňatek právoplatný
v kapli na hoře Grimbachu

Paní Goethová se po několika krocích zastavila. Dívá se na Goetha. Goethe se otočil na svou ženu. Oba stojí nehybně, tak jako všichni ostatní. Jen Mefisto odložil hůl ceremoniáře a přechází zvolna ke Goethovi. Uchopil číši z podnosu — od Sluhy, který roznášel víno. Orchester a sbor pokračuje v pianissimu:

Ach, běda, běda času...

Mefisto-Komorník podává zvolna číši Faustovi.

Ach, běda, běda času...

Pod dalším textem Mefista se v pianissimu opakuje "Ach, běba, běda času..."^{xxxiii} Mefisto se přiblížil ke Goethovi s pohárem:

Mefisto

Láska má svou krásu
jen chvíli, když má svěží dech.
Však napij se z té číše,
a pak — zvolna, tiše
tvé mládí vrátí se ti zpět.

Goethe vezme číši a pije. Náhle odtrhne pohár od úst.

HUDBA a SBOR (rázem končí)

Goethe vidí:

Faust

Co je to “Božské stvoření”,
v kouzelném zrcadle jsem viděl?
Ó, lásko, nejrychlejší ze svých křídel
dej mi jen a veď mne k ní...

Udělá krok, stařecky se zapotácí. [s. 49] Když se vzpomíná:

Faust

Toť nejkrásnější obraz ženy!
Což žena je tak krásná, ach,
což v této ženě je snad soustředěný
ten souhrn krás, co nebo tvoří v snách?

Goethe klesne stařecky vyčerpan ke stolu:

Faust

Ó, lásko, nejrychlejší ze svých křídel
dej mi jen a k ní mne veď! [s. 50]

{Ve chvíli, kdy Goethe klesl do svého křesla, udělá Komorník-Mefisto pathetické gesto směrem k pódiu-jevišti a současně začíná předehra ke “Hře o Markétce”. Současně se rozhrnuje oponka na pódiu-jevišti, kde stojí Mladý Faust. Paní Goethová se otáčí od Goetha k Mladému Faustovi. Přichází k pódiu.

Mefisto

Čas tvého mládí vrátil jsem ti zpět.

HUDBA (předehra ke “Hře o Markétce”)

Paní Goethová vystupuje na pódium-jeviště a stává se Markétkou.} ^{xxxiv} [s. 51]

“H R A O M A R K É T C E”

“PROMENÁDA V PARKU”

Orchestr, který je na pódiu-jevišti, zahraje několik taktů přede hry. Pak doprovází “Má krásná slečno”.

13. HUDBA (malý orchestr na jevišti)

Mladý Faust (zpívá)

Má krásná slečno, smím se ptát,
zda mohu vám rámě a průvod dát?

Markétka (zpívá)

Já nejsem slečna. A krásná k tomu,

já bez průvodce trefím domů.

Faust

To krásné dítě já bych chtěl,
co živ jsem hezčí neviděl.

Mladý Faust (stranou)

Tak bez hříchu a bez hany,
a přitom přec jen od rány.

Faust

Úsměv ze sna,
vlas zlatý jako denice,
místo úst má
červený srpek měsíce.

Mladý Faust (zpívá)

Má krásná slečno, smím se ptát,
zda mohu vám rámě a průvod dát?

Markétka (zpívá)

Já nejsem slečna. A krásná k tomu!
Já bez průvodce trefím domů. [s. 52]

Markétka odchází. Hudba končí krátkou dohrou.

HUDBA (končí)

Dámy tleskají. Mefisto zůstává ještě u své laterny, kterou obsluhuje.

Mladý Faust

Slyš! Přiveď mi tuhle holku!

Mefisto

A kterou?

Mladý Faust

Co tu šla, a bez okolků.
Hned ji chci. Tu mi musíš dát!

Mefisto

Tu? Ta se byla zpovídat.
Je stvoření to bez viny.
Šla do kostela bez vší příčiny.
O té nevím, zda bych ji sved. [s. 53]

Mladý Faust

Jen sedm hodin kdybych měl,
bez ďábla bych se obešel
a sved bych čtyři takovéhle panny.
Ač na osm mám nejmiň chuť.

Mefisto

Však heslem naším trpělivost bud!
Já říkám ti, že s dívkou tou,
to nepůjde tak najednou.
Hopem, to na ni neplatí.
Ani když se jí zaplatí.

Mladý Faust

Chci nějakou věc toho anděla.
K lůžku mě veď, kde ležela!

Mladý Faust odchází z "pódia-jeviště". Orchester hraje jako dohru scény "Má krásná slečno". Goethe stařecky, ale s nesmírnou touhou odříkává text "galantních námluv".

14. HUDBA (orchestr na jevišti)

Faust

Má krásná slečno, smím se ptát,
zda mohu vám rámě a průvod dát?
Já nejsem slečna. A krásná k tomu!
Já bez průvodce trefím domů... [s. 54]

Několik taktů dohry, při kterých přichází současně na "jeviště-pódium" Markétka. Hudba končí.

HUDBA (končí)

"MARKÉTČINA KOMŮRKA"

Markétka

Z hlavy dnes ne a ne mi jít,
kdo to jen ráno mohl být.
Když to tak vezmem ze všech stran —
nějaký urozený pán.

Markétka opět odchází. Mladý Faust přichází.

Mefisto

Tichounce, tiše, říkám vám!

Mladý Faust

Zde jí tvé šperky zanechám.
/Zde přidat prostý verš à la: za ty do postele skočí nám./^{xxxv}

Mefisto se obrací na Goetha, který vstává ze svého křesla.

Mefisto

Proč chvěješ se? Dostáváš záchvaty?
Ubohý Fauste! Jsi to ještě ty?

{Gothe je rozčilen, protože Mefisto jedná jeho jménem s Markétkou jako s děvkou.

Goethe

To že učinit bych mohl jen!?

Mefisto Mladému Faustovi:

Mefisto

Už přichází. Tak rychle, jdem!

Mladý Faust odchází z pódia-jeviště, neustále se otáčí. Současně odchází Goethe ze scény, neustále se otáčí. Mefisto ke Goethovi:

Mefisto^{xxxvi}

Chtěls hru, co věčně hrát měl bys chuť?
Chtěls lásku, co se nerozplyne jako rtuť
Chtěls ženu, s níž věčně chtěl bys být
Chtěls chvíli, v níž věčně chtěl bys žít

Na pódium-jeviště se vrací Markétka.}

Markétka

Zde je tak dusno, mrtvo tak,
a venku chlad byl, když jsem vyšla.
Mně je tak divno, nevím jak,
ach, kdyby už domů matka přišla. [s. 55]
Kde se ta skříňka tady vzala?
Já určitě almaru zavírala!
Co je to? Jéjéj! Pán Bůh s náma,
co živa jsem to neviděla.
Ten šperk! Vždyť s tím by mohla dáma
ve svátek třeba do kostela.
Jak bych já s tím řetízem vyhlížela?

Hudba opakuje "Má krásná slečno".

15. HUDBA ("Má krásná slečno")

Markétka se zdobí šperkem před zrcadlem a tančí. Markétka odchází a hudba končí.

HUDBA (končí)

"U SOUSEDKY"

Marta

Aby mu Pán Bůh odpustil,
čeho se na mně muž dopustil!
Jde v končiny si neznámé
a pranic neželí,
že samu tak tu nechá mne
v manželské posteli!
Já ho přec věru nešidila,
ví Bůh, jak něžná jsem k němu vždy byla!
Snad mrtev je dokonce, můj Bože milý!
Jen kdyby mi to úředně potvrdili!

Markétka

Ach, paní Marto!

Marta

Copak je?[s. 56]

Markétka

Sotvaže dechu popadám.
Pohleďte, co já našla vám,
z ebenu skříňku, krásnou tak,
a šperky, že přechází až zrak.

Marta

Ne abys matce o tom hlesla,
ta by je hned do kostela nesla.

Markétka

Ach žel, že zářivé ty skvosty,
ukázat nesmím veřejnosti.

Marta

Tak ke mně si skoč, až půjdeš s prádlem,
a krásně se tady můžeš vyšňořit.

Hodinku točit se před zrcadlem,
není to lepší než do hospody jít?
Ti hnusní muži!

Snad někdo neklepal?

Markétka

Probůh, maminka!

Marta

Ne, muž. Ach, jen dál!

Mefisto

Odpusťte, prosím, vzácné paní,
že vstupuji sem bez pozvání,
Bydlí tu paní Mečítá?

Marta

Co přejete si, to jsem já!
Já hořím, co mi přišel říct! [s. 57]

Mefisto

Ach, není to radostného nic.
Snad nepřízeň mi nepřinese zpráva;
váš muž mrtev je a pozdravovat dává.

Marta

Je mrtev! Věrná duše ta!
Ach, žalem sejdu ze světa!

Mefisto

On u svatého Antonína
v Padově leží pochován,
kryje ho nejsvětější hlína
jakou bych já si přál sám.

Marta

Nic nemáte mi po něm odevzdati?

Mefisto

Jste bytost líbezná a zasloužila byste
v manželství vstoupiti — a to hned.

Markétka

Ó ne! To nejde ještě přec.

Mefisto

Když ne hned muž, tak aspoň milenec.
Největší dar, jaký nám nebe může dát,
když s takovou kráskou smíme spát.

Markétka

To není u nás v kraji zvyk.

Mefisto

Zvyk nezvyk, to se poddá v mžik.

Marta

Radš ještě vypravujte! [s. 58]

Mefisto

Já u něho stál,
když jako křesťan v ducha pokoji
umíral v shnilé slámě, skoro na hnoji
a hříchů měl víc, než by kdo spočítal.
"Já neklnul bych," zvolal, "svému jménu,
když zradil jsem své řemeslo a ženu!
Ach, zabije mě tohle vzpomínání,
kéž zaživa mi odpuštění dá."

Marta

Ten dobrák! Dávno už je má!

Mefisto

"Víš Bůh, však větší vina byla na ní!"

Marta

Ne, takhle lhát, smrt na jazyku!

Mefisto

To blábolil v posledním okamžiku.
"Já nemoh," povídá, "v životě okouněti,
nejdřív nadělat, a potom živit děti,
to musel jsem, a kdepak užít trošky klidu."

Marta

Co věrnost moje a co láska? Jakou bídu
já snášela tu napořád!

Mefisto

Ne, věřte, na to on vzpomínal rád.
Děl: "Z Malty když jsem odjížděl,
já pomodlil se za ženu a děti;
vtom přízní nebes do zajetí [s. 59]
nám koráb turecký hned vjel.
Sultán sám měl poklad v oné lodi
a já dostal díl, jak už to chodí."

Marta

Aj, kde? A co? Snad zakopal to kdes.

Mefisto

Kdo ví, který vítr to neroznes.
Na starosti si ho krásná slečna vzala,
když Neapolí bloudil, osaměle
a ta mu tolik lásky prokázala,
že do smrti to cítil v celém těle.

Marta

Ten lump! Tak okradl své děti!
A strašlivá ho nouze tato
nemohla v choutkách zadržeti.

Mefisto

Nu, teď je mrtev. To má za to!
Já teďka být ve vaší kůži,
už bych se poohlédl po novém muži.

Marta

Můj Bože, kdepak. Takoví se už nerodí,
jako byl tenhle můj moula.

Ten vám byl, vždyť se to ani říkat nehodí,
až na to, že se trochu toulal.
Až na to, že si přihnul rád,
s kdejakou děvkou chodil spát,
a pak ty kostky, z těch bych se zabila! [s. 60]

Mefisto

To mohla být krásná idyla.
Já též bych za těchhle podmínek
vyměnil s vámi prstýnek...

Marta

Oh, to pán říká jenom žertem.

Mefisto

Teď radši zmizím, dokud čas!
ta by šla k oltáři i s čertem!

K Markétce:

Co, srdíčko, netrápí vás?

Markétka

Jak to pán myslí jen?

Mefisto

Ty dítě nevinné!
Mé sbohem, dámy!

Marta

Jémine,
o době smrti chci mít osvědčení,
a kde a jak tleje to mé potěšení.
Já na pořádek vždy si potrpěla,
že zesnul, v novinách bych čísti chtěla.

Mefisto

Ach ovšem, paní! Výrok svědků dvou
strašnou zvěst potvrdí za hotovou.
Mám druha, jehož čest se rovná zlatu!
Ten pravdu dosvědčí na magistrátu.
Přijdeme k vám. [s. 61]

Marta

Mně bude vítaným.

Mefisto

Že slečnu zastihneme, doufat smím?
Je to hodný hoch, světa znalý
a dámy jeho dvornost chválí.

Markétka

Já shořela bych před ním studem.

Mefisto

To spíš my v rozpacích před vaší krásou budem.

Marta

Za domem altán v zahrádce mám,
dnes večer pány čekáme tam.

{/popis Přestávky/

Orchestr hraje krátkou dohru.

ORCHESTR (dohra)

Padá opona, která uzavírá pódium-jeviště. Dámy a Páni tleskají. Odcházejí z jeviště. Na jevišti a v hledišti se rozsvítilo světlo. Také orchestr odchází. Je přestávka.

PŘESTÁVKA

/Začátek druhého dílu — po Přestávce./

V hledišti i na jevišti je světlo. Hráči orchestru nastupují. Přichází Goethe obklopený Dámami. S nimi Ředitel, Básník a Komik. V hledišti i na jevišti se zhasíná.

/Dámy poklonkují Goethovi, dvojsmyslné erotické-rokokové poznámky, věty, útržky vět. Ředitel, Básník, Komik eventuelně o představení. Problém je v tom, jak najít důvod, aby Dámy plus Ředitel, Komik, Básník se odebrali na svá místa, kdežto Goethe zůstane, nebo jde ke svému pracovnímu stolu. Řešení je možné toto: Ředitel, Básník začnou mluvit o tom, kolik probdělých nocí, kolik práce, studia je třeba k tomu, aby jediná věta na věčnou paměť a na oslavu lidstva na pergamen napsána byla a pro věčné časy hlásala: zde moudrá ruka básníka zlaté péro vzala a... však ticho teď. Je čas odebrat se na svá místa, jak etiketa káže./

HUDBA (Orchestr krátká předehra)

Opona.

Mladý Faust

Ta vůně růží u altánku
opíjí v lehkém jarním vánku
a toho ticha, co tu je!

Hudba (končí)

HUDBA (končí)

Markétka

Vím, že pán mě jen lituje.
Což by slova naivní,
v nichž není vůbec nic,
vás zaujala víc
než řeč dam, z níž moudrost zní?[s. 62]

Mladý Faust

Pohled tvůj, tvoje nejjednodušší věta
je pro mne víc než všechna moudrost světa.

Markétka

Nečiňte to. Jak můžete mi ruku líbat?
Vždyť je tak hrubá, ošklivá.
Mám práce nad hlavu a nechci se s tím skrývat,
matka až moc na vše dbá.

Mladý Faust nabídne Markétce rámě. Ta po chvílce váhání se do něj zavěsí.

17. HUDBA ("Má krásná slečno")

Mladý Faust odchází s Markétkou. Orchester pokračuje.

Faust

Má krásná slečno, smím se ptát,
zda mohu vám rámě a průvod dát?
Já nejsem slečna a krásná k tomu,
já bez průvodce trefím domů.

HUDBA (končí)

Na "jeviště-pódium" přicházejí Marta a Mefisto.

Marta

Ba, zlý je věru osud žen,
když natvrdlý tak bývá mládenec.

Mefisto

Závisí myslím, na vás jen,
zda obrátíte jej na manželskou víru přec.
Říká se: mít vlastní krb a hodnou ženu,
než všechno zlato světa má větší cenu. [s. 63]

Marta

Tak k věci: vaše srdce nejal ještě osud?

Mefisto

Já všude vlídně jsem byl přijat posud.

Marta

Vy nechápete mne!

Mefisto

Lituji nanejvýš,
však chápu — že dobrá jste až přespříliš.

Mefisto odchází s Martou. Orchester začíná hrát.

18. HUDBA

Markétka přichází a zpívá; otrhává květinu. Za ní Mladý Faust.

Markétka (zpívá)

Bílé květy střemcha^{xxxvii} strásá,
tklivě voní sedmikrásá.
Pověz růže, zdali víš,
co bych slyšet chtěla.

Mladý Faust stranou:

Mladý Faust

Jako by se v ohni již
moci lásky chvěla.

K Markétce:

Má lásko!

HUDBA (končí)

Markétka

Počkejte!

Mladý Faust

Co z toho bude? Metla snad?

Markétka

Ne. To je jen taková hra. [s. 64]

Mladý Faust

Jaká?

Markétka

Budete se mi posmívat.

Mladý Faust

Co si to šeptáš?

Markétka

Má — nemá —

Mladý Faust

Ty holčičko má líbezná!

Markétka

— má — nemá — má — nemá —

Má mě rád!

Mladý Faust

Má, dítě mé! Ať květu odpověď

je pravdou pravdoucí:

On má tě rád!

Víš, co to znamená: on má tě, má tě rád?

Markétka

Ach, mrazí mě!

Mladý Faust

Jen nechvěj se! Ať pohled můj,

ať tento ruky stisk ti poví,

co vyslovit se nedá:

vším se ti vzdát a rozkoš cítit —

jež věčná, věčná musí být!

Mladý Faust tiskne Markétce dlouze ruce. Goethe s horečnatým chvatem: [s. 65]

Faust

Ach, lásko, uchvátilas všechno moje bytí!

Tvá zář jde duší mou a do mé krve svítí!

Co zbývá ze mne dnes! Co zbývá? Sotva jméno,

vše ostatní jen ona je, ona, ona jen!

Mladý Faust odchází od Markétky.

Ten okamžik, jak je krásný, nejkrásnější snad,

ach věčně, navždy v něm chtěl bych...

Gesto Mefista.

Nasadí do laterny magiky obraz psa.^{xxviii}

Ne! To je umírat!

Markétka s horečnatým chvatem, zoufale:

Markétka

Ten tam můj klid,
stesk v srdci mám,
už nikdy se
s ním neshledám.

Faust

Ó pryč! Pryč odtud a navždy,
až do smrti být sám.
Na poušti někde být, ve skalách
a nikdy nespářit těch očí...

Markétka

Kde není on,
hrob můj je hned,
svět hořkne mi
ve žluč a jed.

Goethe se obrací k jevišti, přichází k Markétce. [s. 66]

Faust

Ten nejkrásnější obraz ženy
nevidět nikdy, ach!
To tělo, v němž je soustředěný
snad souhrn krás, co nebe tvoří v snách!

Markétka

Kéž sevře mě,
kéž ulíbá,
kéž z lásky, ach,
smrt vzejde má!

Faust

Mám zachrániti duši svou,
anebo touhou zemřít?

Markétka

V Boha věř,
on smiluje se nad námi.

Faust

Kdo říci může, milá, "Já v Boha nevěřím?"
Což nebe nad námi snad neklene se
a pod nohama není pevná zem,
což si pod hvězdami nehledíme
z očí do očí
a kolem vše
neproniká tebe
ve věčném tajemství
neviditelně viditelné?
Já jména pro to nemám!
Vždyť cit je toto všecko;
jméno je zvuk jen, dým... [s. 67]

Markétka

A přece je Bůh.

Však teď už jdu, už musím jít.

Markétka zůstává stát na místě. Goethe odchází ke svému stolu.

Faust

Ach, kdy se dožiji,
že smět budu moci na chvíli s tebou být,
kdy i v krev se vpíjí krev a duše v polibek.

Mefisto: změna obrázku v laterně magice. Dámy tleskají Goethovi. Orchester na jevišti začíná hrát "Má krásná slečno". Po krátké předehře vstupuje na jeviště Mladý Faust, krouží kolem Markétky a zpívá.

19. HUDBA ("Má krásná slečno")

Mladý Faust (zpívá)

Má krásná slečno, smím se ptát,
zda mohu vám rámě a průvod dát?

Goethe se slzami v očích, stařecky usedá ke svému stolu.

Faust

Já nejsem slečna, a krásná k tomu,
já bez průvodce trefím domů.

Markétka nehraje v následující scéně jen Markétku. Stává se i paní Goethovou. Zpívá následující verše v určité operetní manýře, mechanicky. [s. 68] Je stále ještě ve scéně "Goethe o Bohu"^{XXXXX}.

Markétka (zpívá)

Noc dobrou vám již musím dát.

Mladý Faust (zpívá)

Sny krásné jen si nechte zdát.

Hudba pokračuje v melodii. Markétka okamžik čeká — pak doplňuje v rychlém recitativu (téměř v jedné tónině — manýra ze starých oper):

Markétka (zpívá)

Sen, který včera se mi zdál,
mě probudil a rozplakal.

Mladý Faust (zpívá)

To byl jen sen...

Markétka (zpívá)

Byl to jen sen...

Mladý Faust (zpívá)

Má krásná slečno...

Markétka (zpívá)

Dostí již. Už jdu, už musím jít.

Hudba končí.

HUDBA (končí)

Mladý Faust

Srdce své hled' neklidu už zbavit.
Dobrou noc. Jak oči tvé jen žhnou ti.
Tvář dovol... Dobrou noc. Jak řadra tvá se dmou ti.

Nech mi je zlíbat... Dobrou noc. Zapjata jsou.
Dobrá noc zamčena je se svou krásou. [s. 69]

Markétka

Ach, kdybych sama, sama spala jen!
Však moje máti má tak lehký sen.
Nás přistihnout, je mrtva hned v tu noc.

Mladý Faust

Tomu se přece dá odpomoc.
Zde z lahvičky tři kapky dej své matce,
a usne přehlucoce, sladce.

Markétka

Co pro tě člověk neudělá rád.
Ten lék jí neuškodí snad?

Mladý Faust

Jak bych ti, drahá, moh jej dát?

Mefisto

Víc kapek hled' jí pro jistotu nakapat.

Mladý Faust vášnivě:

Mladý Faust

Pak stane se, o čem se ti zdálo v snech,
my snad uhoříme v plamenech,
až tu láska naše vzplane.
Co stát se má, ať se stane!

Strhne Markétku k sobě a políbí ji. V tu chvíli zaburácí hrom. [s. 70]

“ROMANTICKÁ BOUŘE”

Zaburácí hrom. Zableskne se. S o u č a s n ě : Hudba a sbor začíná ve fortissimu. Mladý Faust překvapen zůstává na “jevišti-pódiu”. Markétka prchá. Goethe je vyrušen. Orchester, který je na “jevišti-pódiu” odchází ve zmatku. Zakomponovány do hudby, co chvíli vzplanou blesky a znovu a znovu burácí hrom. Dámy jsou zděšeny. Přicházejí k nim Sluhové, aby jim ve spěchu podali peleríny a dlouhé pláště. Dámy odcházejí. Ředitel a jeho družina se chce ještě přiblížit ke Goethovi. Blesk a hrom, který rázem rozevřel velké okno, vyžene také Ředitele, Básníka a Komika. Současně prudký závan větru zhasíná svíce. Jako Dies irae^{xi}, dynamicky a v jakýchsi “zvoláních” hřímá sbor. Do sboru proniká v určitých intervalech ječení “Flašinetáře”. [s. 71]

20. HUDBA a SBOR

Dnes v noci do žaláře uvržena byla
Tereza Ulriková ze vsi Gleich^{xii},
svobodná matka milencem opuštěná.

Flašinetář

Rychle vyvolává:

Slyšte, křesťané pobožní,
o příběhu přestrašném,
kterak o panenství přišla

Zpívá:

panna v městě německém.

SBOR

V zoufalství a hoří

zabila Tereza,
zabila dítě své.

Flašinetář

Rychle vyvolává:

Neb v bezelstnosti veliké
naslouchala s pilností
chlípníkovi, co prováděl

Zpívá:

smilstvo dle své libosti.

SBOR

Tereza petici o milost podává
Petici řádně sepsanou
Ó smilování, člověk je hříšný
Pokornou žádost Johannu Wolfgangu Goethovi
ministru všeho práva v zemi sasko-výmarské.
Ó smilování, člověk je hříšný

Flašinetář

Rychle vyvolává:

Vizte, křesťané pobožní,
jak ji vedou hlavu stít,
dítě svoje zmrdovala,

Zpívá:

nechtěla mu matkou být. [s. 72]

SBOR

Ó šťastná země, v níž o životě a smrti
rozhoduje osvícený básník
muž znalý práv a filozof
Johann Wolfgang Goethe

Zaburácí hrom, zableskne se. Do výplně okna, rozraženého větrem, vskočí Valentin. Za ním se objevují Spoluhráči.

HUDBA a SBOR (končí)

Valentin zůstává na okamžik stát. Mladý Faust uskočil. U laterny magiky stojí Mefisto. Usmívá se a čeká. Goethe je u svého stolu. Dozněla bouře. Je ticho. Valentin mluví, jako by vážil každé slovo a jako by každé slovo obsahovalo mnoho významů.

Valentin

Když sedával jsem při víně
a kamarádi povinně
začli se chlubit o sto šest,
která s kým přišla o svou čest...

Spoluhráči se nahnou za Valentina do okna. Velice expresivně; sborem:

Spoluhráči

Čest, čest!

Valentin

A tím víc žvanil, kdo víc pil,
já loktem o stůl opřen byl
a bez hněvu a bez klení
naslouchal tomu prášení... [s. 73]

Spoluhráči

Prášení, prášení!

Valentin

S úsměvem hladíval jsem si kníry,
než džbánek pozved jsem, dobré míry
a zvolal: Každýmu to svý,
však která je v království,
že by se mohla snad
k mé sestře přirovnat?
A cink! A břink! A křik hned zněl:

Spoluhráči

To marný je spor, Markétka vzor
je všech žen!

Valentin

A teď? Kdejaký lump mě dobírá si,
o stěnu bych hlavou tlouk a rval si vlasy.

Mefistovi se objevila v ruce loutna. Zpívá si volně, klidně:

Mefisto (zpívá)

Když jsi chtěla pannou býti,
tak jsi měla husy pást,
neměla jsi za chlapcema
do altánku chodívat...

Valentin

Tak tady je! — Smiluj se na ním, Pane!

Valentin seskočí z okna. Tasí meč.

Živý se odtad nedostane!

Spoluhráči vyskočí na okno a za Valentinem.

Spoluhráči

Byla panna, byla, než se pokurvila. [s. 74]

Současně se nahrnou na schodiště Tovaryši z "Velikonoční veselice":

Mefisto

Kytara je vejpůl! Jaké to máš mravy?

Valentin

A teď — teď rozpůlím ti hlavy!

Mefisto

Stůj! Doktore, a neuteč!
Sem ke mně! Z téhle strany.
Tak k sakru, tas svůj meč!
Já schytám jeho rány.

SOUBOJ: Mefisto bojuje zákeřně. Používá dvojníků a lstí. Připravuje situaci tak, aby Mladý Faust zabil Valentinu. Spoluhráči sledují souboj. Svým způsobem "fandí" a dráždí. Používají textů "byla panna, byla..." atd. Střetnutí při šermu je nutno řešit podle možností scény. Využívat záclon, skříní, skrývaček za otevřenými dveřmi i zbytků "jeviště".

Valentin

Tak chyt!

Mefisto

Už se stalo.

Valentin

A tuhle zas!

Mefisto

Proč ne? [s. 75]

Valentin

A tu! To šermuje sám Ďas!
Co to má být? Mně ruka umdlévá.

Mefisto

Teď bodni!

Valentin

Ááááá!

Mefisto

Už ji má!

Mladý Faust probodne Valentina uprostřed skrumáže Tovaryšů. Po výkřiku Valentina (kterého nevidíme) se všichni rozprchnou. Jevišťe zůstává prázdné. Jen Goethe stojí nad smrtelně zasaženým Valentinem. Goethe je zděšen. Po chvilce naprostého ticha: Zvuk kroků, které se přibližují, násobí, zanikají a znovu přicházejí blíže.

ZVUK: Kroky.

Postupně se objevují lidé s lucernami. Jakmile však spatří zraněného, opět ustupují a utíkají ze scény. V tomto horečném přibíhání a odcházení jednotlivých "luceren" přichází v pozadí jeviště Markétka. Jde zvolna, stále blíž a blíž ke Goethemu a ke zraněnému, který zůstal [s. 76] ležet na zemi.

Marta

Co je to?

I. Služka

Kdo je to?

II. Služka

Ta hrůza.

I. Měšťan

Kam utíkali?

II. Měšťan

Sem světlo!

Postupně přecházejí přes jeviště hosté Goethova salonu. Dámy jsou v pelerínách a v pláštích, tak jak odcházely z "představení". Jdou však nyní s průvodci.

Friederika

Jsem vám nevýslovně vděčna, že mě doprovodíte až ke kočáru.

II. Služka

Sem světlo, blíž!

Marta

Tady se někdo v krvi válí!

Charlotta
Kdo tady křičel?

Tovaryš
Vražda? Kam utíkali?

Charlotta
Ach pojďme, pojďme rychle... [s. 77]

V pozadí jeviště několik přebíhajících postav:

Tovaryši
Pomoc, pomoc, pryč!

Marianna přichází se svým průvodcem. Jsou v prvním plánu jeviště. Marianna se otáčí.

Marianna
Kde je můj vějíř?

Průvodce vidí ležet zraněného:

Průvodce
Pohleďte!

Marianna vykřikne, zavěsí se do svého společníka a rychle odcházejí:

Marianna
Ach...

Marta, která odchází:

Marta
Bože, to není možné snad...

Postavy se rozutekly. Markétka došla před Valentina a Goetha.

Markétka
Kdo tady pad?

Faust
Tvé matky syn.

Markétka
Pane můj, to je Valentin! [s. 78]

“TEĎ ČTYŘI KAPITÁNI AŤ NESOU BOHATÝRA”

Orchestr: bubny a bubínky. Vojáci zpívají svou píseň a vystupují na jeviště. Melodie je však proti “Velikonoční slavnosti” zdvojená.

21. HUDBA a SBOR

Vojáci (zpívají)
Na skalách hrady,
(bubny)
s cimbuřím valy,
(bubny)
panenky pyšné,

co nelíbaly,
(bubny)
my dobývali.

Vojáci přicházejí k Valentinovi. Zdvihnou jej na ramena. Orchester a sbor pokračuje podle naznačeného rytmického vzoru:

Smělé, co žádáš,
sladké, cos vzal,
vojáci přišli,
a táhnou dál...

Píseň pokračuje. Valentin mluví jednotlivé věty mezi frázemi písně. [s. 79]

Valentin
Umírám. A ty dobře neděláš.
Já řeknu ti to mezi náma:
zkurvila ses a víš to sama,
co chtěla jsi, to máš!

Za Markétku se postupně řadí: Kati, její Soudci, Družičky.

Markétka
Ó smilování,
člověk je hříšný.

Valentin
Potají s jedním začalas,
teď na ty druhé dojde zas,
a když jich deset vystřídáš,
celému městu už pak dáš.

Markétka
Ó smilování,
člověk je hříšný.

Valentin
I když ti odpustí Bůh sám,
já na zemi tě proklínám.

Markétka
Bratře, ne.

Hudba (cézura)

HUDBA a SBOR (cézura)

Markétka
Mrtev je...

Kat dal na rameno Markétky, která klečí, provaz. [s. 80]

Hudba a sbor pokračuje. Vojáci odnášejí Valentina, nesouce jej na ramenou. Za Vojáky a Valentinem následuje Markétka. Za ní pak celý další průvod — Kati, Soudci, Družičky — procesí. Goethe usedá ke svému stolu.

HUDBA a SBOR (pokračuje)
Smělé, co žádáš,
(bubny)
sladké, cos vzal.

(bubny)
Vojáci přišli,
a táhnou dál.

Vojáci odcházejí ze scény. Průvod odchází ze scény. Současně přichází z druhého portálu jiný průvod: Ředitel jako velkovévoda výmarský, Básník, Komik a Dámy. Hudba doznívá rytmem.

HUDBA a SBOR (doznívá jen rytmus) [s. 81]

“P R O C E S Í K M A R K É T C E”

Friederika
Ach, na zemi žijem, a přece mají křídla někteří z nás.

Básník
A doletět mohou v nejtajnější sídla...

Charlotta přerušuje se smíchem galantní rozhovor, který vyznívá jako poklona Goethovi:

Charlotta
Lásky?

Básník
Ó, nikoliv.

Marinne
Přátelství?

Básník
Spravedlnosti a milosrdenství.

Hudba: ostinátní akord dozněl.

HUDBA (končí)

Všechny Dámy nadšeně tleskají. Ředitel si zjedná ticho.

Ředitel
Mé dámy, zdá se, že již nastal čas,
abychom k Jeho Excelenci s žádostí o milost předstoupili,
se žádostí o smilování pro svobodnou matku,
která dítě své v zoufalství zavraždila.
Ve chvíli Jeho Excelence, pan ministr žádost podepíše,
Tereza Ulriková ze vsi Gleich bude volná zas. [s. 82]

Komik učiní gesto, kterým chce pobavit:

Komik
/Komik musí říci vtip./^{xiii}

Dámy se rozesmějí. Z pozadí scény se ozve ženský sbor (Družičky). Sluhové přicházejí ke dveřím, které otvírají (viz “Velikonoční slavnost”).

22. HUDBA a SBOR (motiv “Velikonoční slavnosti”)

Básník
Kdo přežítí by mohl odsouzené gesta,
když v tichém pláči
před očima města

na popraviště kráčí...

Motiv "Velikonoční slavnosti" jest na okamžik přerušen zvoněním umíráčku.

ZVUK: Zvon.

Ředitel se ukloní směrem ke Goethovi.

Ředitel

Tereza Ulriková ze vsi Gleich
svobodná matka milencem opuštěná
v zoufalství a hoří
své dítě zabila
a k smrti odsouzena byla
o smilování, Vaše Excelence, žádá vás
neb člověk je hříšný

Průvod-procesí vstupuje na scénu a míří směrem ke skříni, která se promění v kapličku. (Jdou bez Markétky.) [s. 83] Současně: Komorník-Mefisto přistupuje k Řediteli, který mu předává žádost o milost. Mefisto přechází se žádostí ke Goethovi a zastaví se u Goetha.

HUDBA a SBOR

Kristus jest vstal,
pouta svá sňal.
Kdož jej slavíte,
lásku jevíte,
vám bude blíž
Kristův kříž.

HUDBA a SBOR (končí) [s. 84]

V otevřené skříni se objevila "kaplička". Za mříží klečí Markétka, ruce sepjaté, v rouše kajicnice. Nad ní se klene šmolkově modré nebe s hvězdami. Nechybí ani svíce. Přes rameno Markétky je přehozen hrubý provaz.

Markétka

Od koho, kate, tuto moc
nade mnou můžeš mítí?
Jdeš pro mne, ač jde na půlnoc,
ó, smiluj se a nech mne žítí.
Byl u mne přítel, a teď je v dáli,
serván je věnec, květy se rozsypaly.

Družičky zpívají:

Družičky (zpívají bez hudby)

Svou líci,
ach, bolestící,
milostiplná, ty ke mně skloň.

Faust

To něžné, nešťastné stvoření! Pro zločin
byla uvržena do žaláře a strašně trpí.

Mefisto předává Goethovi s úklonou a s ironickým úsměvem žádost o milost.

Lidstvu bezcitně soudícímu dána všanc
a tys mě zatím opíjel prázdnými radovánkami.

Mefisto

Excellence, vždyť není první ani poslední.

Goethe vybuchne:

Faust

Není první! [s. 85]

Píseň Družiček končí. Goethe povstane, vezme akta se žádostí o milost do ruky v určité póze "učence a básníka". V pauze přechází s nimi na rampu. Našel odpověď. Ale je to spíše gesto.

Bída té jediné mně, mně... (*hledá slova*) proniká do morku kostí a drásá mou duši, a ty lhostejně se šklebíš nad osudy tisíců.

Ředitel a Dámy jako by se chystali zatleskat té skvělé větě. Vydechnou však pouze úžasem, pokyvují obdivně hlavami.

Mefisto

Ráčil jste skončit, Excellence?

Goethe neodpoví. Jde si opět sednout ke stolu. Klidně, se suverénním gestem muže zvyklého poroučet, nařizuje.

Faust

Zachraň ji.

Mefisto

Zachraň ji? Kdo to byl, kdo ji uvrhl do zkázy? Já nebo Vy?

Po pauze váhání:

Faust

Jak rád bych jí milost dal,
jak rád bych tvá pouta sňal... [s. 86]

{*Družičky zazvoní malými zvonky.*

ZVUK: Zacinkání.

Markétka

Opravdu jsi to ty? Já ničemu nerozumím. Ty!?
A snímáš mi pouta?

ZVUK: Zacinkání.

Markétka

Dáváš mi milost!

Goethe se chystá podepsat žádost o milost. Zdvíhá péro. V tu chvíli však Komorník-Mefisto zasahuje:

Mefisto

Komu dáváš svobodu a milost?
Víš to?

Goethe odloží péro. Poté uzavře akta se žádostí o milost. Současně: Kati uzavrou dveře vězení-kapličky. Současně sbor a orchestr nasadí ve ff:

HUDBA a SBOR

Johann Wolfgang Goethe
ministr všeho práva
svobodné matce odmítl milost dát

V orchestru zazní akord. Komorník vezme akta a přechází s nimi k Řediteli.

Rozsudek smrti potvrdil takto.

Orchestr drží ostinátní tón pod textem Komorníka-Mefista. Mefisto k Řediteli a Dámám.

Mefisto

Bible, jež učí milovat,
modlete se za své vrahy, dí; } [s. 87]
v zemi výmarské však pořádek a právo
jest více než milosrdenství.

Hluboká úklona Dam, Ředitele, Básníka, Komika. U kapličky všichni poklekají.

HUDBA a SBOR (končí)

Faust

Je to prelud či skutečnost?

Mefisto-Komorník se obrací k Faustovi:

Mefisto

Čím pánu posloužím, má všeho dost?

Ukloní se mu.

Faust

Ďáble! Zaveď mne k ní a vyveď ji na svobodu.

Mefisto přichází těsně k Faustovi.

Mefisto

Na svobodu? Nejsem všemohoucí. Lidskou rukou ji vyveď, já budu na stráži. Zde klíče jsou a všichni jsou přichystáni uvítat tě s poctami, jaké přísluší svůdci Markétky a vrahovi Valentina. (*Smích. Úklona.*)

Faust

Per Gehenam, signumque crucis Mephistophilis, v krvi své zhyň!^{xliii}

Sbor a hudba může být v tuto chvíli kombinací "faktografie" a zpěvu Družiček. Nebo: Sbor a hudba jsou komponovány pouze v jedné rovině. [s. 88]

24. HUDBA a SBOR

Faust stojí se svazkem klíčů,
(*Družičky*) Svou líci
se svazkem klíčů od krve
[*Družičky*] ach bolestící
před dvěma rezavými
[*Družičky*] milostiplná
před dvěma žaláři.
[*Družičky*] ty ke mně skloň.
Chvěje se a váhá
před dvěma rezavými
však vzhopí se
a dveře otevírá.

Kati otevírají dveře skříně. Faust volá:

Faust

Markétko! Markétko!

HUDBA a SBOR (končí) [s. 89]

Markétka

Teď nade mnou máš plnou moc.
Jen nech, abych dítě napojila,
já laskala je celou noc;
mně vzali je, abych smutná byla,
a řekli mi, že jsem je zavraždila.

Sbor a hudba opakují známý motiv ve variaci smutečního pochodu, do kterého zvoní umíráček. Procesí obchází kolem dokola kapličky.

25. HUDBA a SBOR

Johann Wolfgang Goethe
svobodné matce,
jež zabila dítě své,
odmítl milost dát
a rozsudek smrti podepsal takto:

Do sboru zasahuje text Markétky.

Markétka

Dav se už tlačí, kde trčí kůl,
zvon kvílí, soudce láme hůl,
[Sbor] Bible, jež učí milovat,
teď kat se ke mně řítí
[Sbor] modlete se za své vrahy, dí;
a svět je němý jako hrob.
[Sbor] v zemi výmarské však pořádek a právo
[Sbor] jest více než milosrdenství.
Jsem, Otče, tvá, mne vysvobod'.

Kati zavírají dveře. Hudba a sbor pokračuje — připravuje chorál finále.^{xiv} [s. 89a]

{Markétka

Mně zdá se, že slyším jeho zavolání.
Kdo mi, ach, kdo mi brání
v jeho náruč běžet
a na srdci mu ležet.
V hlaholu, v kterém křik katů se třás,
já poznala sladký ten laskavý hlas,
volá mě Markétko...

Faust

Má milá, má milá, vstaň a pojd',
já vyvedu tě na svobodu.

Markétka

Jen nech, bych dítě napojila,
já laskala je celou noc,
mně vzali je, abych smutná byla,
a řekli mi, že jsem je zavraždila.

Faust

Vstaň a pojd', já vyvedu tě na svobodu.

Goethe-Faust podá Markétce ruku.

Markétka

Tvá ústa studí
/něco k tomu^{xiv}
Tvá ruka mrazí — je na ní krev!

Markétka si zakryje tvář rukou a nechce vyjít z vězení s Goethem-Faustem.

Mefisto

Vzhůru, nebo je po vás veta!
Ty řeči, ty odklady pošetilé jsou.
Už se rozednívá! [s. 89b]

Goethe se zděšeně odvrací od Markétky. Zakryje si paži tvář. Váhá. Pak prchá. Jde ke svému stolu a těžce dopadá do křesla. Prohrál.^{xvi} Současně, když Goethe klesl, orchestr a sbor nasazuje.

HUDBA a SBOR

Den popravčí už svítá!

Družičky zazvoní.

ZVUK: Zazvonění

HUDBA a SBOR

Den popravčí už svítá!

ZVUK: Zazvonění.

HUDBA a SBOR

Den popravčí už svítá!

Při prvním zazvonění Družiček vystupuje Markétka z kapličky-vězení a chystá se na cestu. Družičky rozprostřou nad Markétkou bílý baldachýn. Markétka jde zvolna na rampu. V průvodu kolem ní Družičky a čtyři Kati. Ostatní zůstávají u kapličky-vězení. [s. 90 (2.2)]

Markétka

Den, ach den, den svítá poslední,
den měl to být můj svatební.

Přichází Flašinetář a dvě Služky. Orchestr vrací "jarmareční" motiv z "Velikonoční slavnosti". Služky se v rytmu vřískavé muziky pohupují v bocích.

Flašinetář

Vizte, křesťané pobožní,
jak ji vedou hlavu stít,
dítka svoje zmrdovala,
nechtěla mu matkou být.

Markétka

Vy andělé a světců řady,
ku mé spáse rozložte se tady,
ach, Kriste, spasiteli můj,
spas duši mou a při mně stůj.

Družičky rozprostřou na zemi před Markétkou baldachýn. Markétka vstupuje na bílou plochu látky.

Družičky

Ach, Kriste, spasiteli můj,
spas duši mou a při mně stůj.

Družičky zazvoní.

ZVUK: Zazvonění.

Opouštějí Markétku a odcházejí zpět ke "kapličce-vězení". Čtyři Kati se postavili ke každému rohu baldachýnu. Jeden z nich drží dřevěný kůl, druzí: důtky, sekeru a řetěz.

/najít názvy pro Spoluhráče/^{xvii}

Spoluhráči spustí: [s. 91 (2.2)]

Spoluhráči

Byla panna, byla,
než se pokurvila!

Služky tančí nestoudně kolem Markétky.

I. Služka

Jak se to dělá?

II. Služka

Spatří se a hned sbalí!

Spoluhráči

Postel zkravila!

II. Služka

Jak se to dělá?

I. Služka

Svíkne se, a pak se s ní válí!

Spoluhráči

Byla panna, byla,
postel zkravila.

Flašinetář vykřikuje:

Flašinetář

Neb v bezelstnosti veliké
naslouchala s pilností
chlípníkovi, co prováděl
smilstvo dle své libosti.

Orchestr: zlom a příprava motivu závěrečného sboru.

Markétka

Dav se už tlačí, kde trčí kůl.

Spoluhráči a Služky rychle vykřikují:

Spoluhráči a Služky

Postel zkravila!

Markétka

zvon kvílí, soudce láme hůl,

Spoluhráči a Služky

Postel zkravila!

Markétka

teď kat se ke mně řítí,
má šije ránu cítí

Spoluhráči a Služky
Postel zkravila! [s. 92 (2.2)]

Markétka
a svět je němý jako hrob!

Začínají ostinatí bubínky. Kati zvolna zdvíhají kůl, důtky, sekeru a řetěz.

HUDBA a SBOR
Johann Wolfgang Goethe
rozsudek smrti potvrdil takto:
V zemi výmarské pořádek a právo
jest víc než milosrdenství.

HUDBA a SBOR (končí)

Jedním gestem a současně s koncem hudby spustili Kati své nástroje. Současně: Markétka sklonila hlavu. Je ticho. Kati vzali cípy baldachýnu, který zvolna složí nad "mrtvou" Markétkou. Baldachýn je zespondu rudý. Tento rudý uzlíček navlečou Kati na kůl. Kůl zavěsí na ramena. Odcházejí ze scény. Ostrý činel a buben doprovází jejich odchod.

Buben a činel

Flašinetář a Služky doprovázejí průvod Katů. Služky se tanečně pohupují v rytmu činelu. Odešli.

Buben a činel (končí)

U kapličky stojí nehybně Vojáci, Spoluhráči, Družičky, Ředitel, Básník, Komik, Dámy. [Závěr 1a (2.2)]

"Z Á V Ě R 1"

Po chvílce:

Dva Vojáci se zvolna odpoutají. Slyšitelně, ale velmi zvolna přejdou ke Goethovu stolu. Stanou se "stráží". Všichni herci, kteří byli otočení ke kapličce, se zvolna otáčejí. Proměňují se v diváky "muzea". Jako na začátku si začínají zvědavě prohlížet Goethův salon. Po chvílce: Ředitel začíná mluvit.

Ve chvíli, kdy Ředitel začne mluvit, všichni se na okamžik překvapeně zastavují. Naslouchají. Je to pro všechny "návštěvníky muzea" překvapující a nové, co říká Ředitel. Po několika slovech se opět všichni dají do pohybu. Prohlížejí si knihovnu atd. Goethe sedí v křesle u svého stolu.

Ředitel

Je ticho. Je ticho, jaké bývá po bouři.
Jako by zde tragédie zanechala stopy,
jež byla v místech těchto napsána.

Komik

A obecenstvo sedí a myslí si, myslím, svoje. Strejček říká tetce: Jo, holka, to když sme se milovali...

Básník

Ó, vznešená láska, škoda, že nejsi věčná, ač přece věčností jsi.

Komik

Okamžik, okamžik, to chci právě říci. O to se postaral strejček s tetkou.

Básník (*Naklání se nad stolem básníka.*)^{xlviii}

O běda běda času

láska má svou krásu
jen chvíli když má svěží dech
pak vychladne a hasne
jak kapky rosy jasné
z večera na květech [Závěr 1b (2.2)]

Komik

No právě. Proč mi pořád skáčete do řeči. (*K obecnstvu.*) Chtěl jsem vysvětlit strejčkovi, aby tak příliš netruchlil, kdyby mu tetku na příklad kati na tyčce odnesli. Protože je, jak tady říká pan kolega Básník, láska věčná, moh by si aspoň s jinou a mladší zase skočit do postýlky a...

Ředitel^{klx}

Dámy a pánové, vzácné obecnstvo, v mém divadle se musí lidé bavit, ale mé divadlo musí být též vznešené, musí mít myšlenky a cíle.../

/Dále v poznámkách, které se mohou jakkoliv měnit nebo v pořadí uspořádat nebo doplnit./

/Je třeba najít někde místo, kde na určitý text přicházejí všichni — staví se kolem Goethova stolu — aby Goethe mohl neviditelně — propadlo — zmizet. / [Poznámky k Závěru 1 (2.2)]

“POZNÁMKY K ZÁVĚRU 1”

Je možné pracovat s těmito “zázraky”:

Diváci v Goethově saloně náhle začnou číst z knih. Ale: je to jen předstírané “čtení”, něco zakrývají.

Diváci v Goethově saloně jsou hnáni “Komikem” do práce.

Narovnávají knihy, někdo vyhazuje knihy, druhý je opět skládá.

To celé je nesmyslné. Ukazuje to “nesmyslnost práce Lemurů”.

Ve chvíli, kdy se mluví o lásce a času, kdosi náhle zaklepá.

Pozornost všech ke dveřím.

Vejde překrásná mladá dívka, obrysy těla jsou patrné.

Přivezou jí stůl “tabuli”.

Mladý Faust jí zpívá. Připoutá ji na vědeckou tabuli do okovů, jako byla před tím připoutána vysušená opice “Oran Gutan”.

Vzadu se otevřou dveře kapličky. Co je za nimi? Snad obraz, snad překrásná zahrada s hadem — koláž, panoptikum plus obraz.

Do Goethova pokoje vejdou Družičky. Odvedou krásnou dívku připoutanou na vědeckou tabuli.

Zjeví se Flašinetář. Hraje na originál flašinet (zesílený pouze mikrofonom a zesilovačem). Opět zmizí.

Počítat s tím, že konec jsou vlastně s a m é z á z r a k y, k t e r é v y c h á z e j í z e s t y l u d o b y a z e s t y l u s a m o t n é i n s c e n a c e. [Poznámky k Závěru 2 (2.2)]

“POZNÁMKY K ZÁVĚRU 2”

Všichni obklopují stůl Goetha. Goetha jsme viděli, že seděl za stolem. Všichni se otočí do levé kulisy. Je slyšet skřípavý zvuk, jakoby staré káry. Sluhové přivázejí zrezivělý stůl. Skřípe. Je to vědecká tabule na pokusy. Všichni jdou k vědecké tabuli. Tím uvolnili místo kolem stolu Goetha. Goethe tam již není. Zmizel.

Všichni, kteří udělali kruh kolem vědecké tabule, se začínají usmívat. Vědecká tabule je tak nemožně stará. Kdosi se dokonce začne hlasitě smát. Všichni jsou ochotni se bavit starými rekvizitami, kterých je tolik na vědecké tabuli.

Kdosi zaklepá. Všichni se otočí tím směrem. Ticho.

Pak vejde krásná dívka.

Přichází zvolna ke stolu. Vystupuje na stůl. Prolétá své plné údy do starých želez sloužících k vivisekci. Je slyšet sladký hlas Mladého Fausta “Má krásná slečno smím se ptát...”.

Všichni se otáčejí, hledají hlas.

Otevírají se dveře kapličky. V krásné zahradě spatříme (koláž) smrtku.

Všichni jdou ke kapličce. Jako by to vyžadovalo nesmírnou námahu, pokouší se společnými silami zavřít dveře kapličky. To se jim nakonec podaří.

Tu vyzve Komik všechnu společnost k práci.

Rozežene je po knihovně atd.}

Původní varianta konce z rukopisu 2.1:^{li}

[s. 90 (2.1)]

Mefisto

Vzhůru, nebo je po nás veta!
Ty řeči, ty odklady pošetilé jsou.
Už se rozednívá!

SBOR

Den popravčí už svítá!

Družičky zvoní.

ZVUK: Zacinkání.

SBOR

Den popravčí už svítá!

Kati otevírají dveře.

ZVUK: Zvonění.

SBOR

Den popravčí už svítá!

Hudba pokračuje.

Markétka

Den, ach den, den svítá poslední,
den měl to být můj svatební.

Faust

Ty naživu budeš zachována.

Markétka

Boží soude, tobě jsem odevzdána!
Vy andělé a světců řady,
ku mé spáse rozložte se tady.
Ach, Kriste, spasiteli můj,
spas duši mou a při mně stůj!

SBOR

Ach, Kriste, spasiteli můj,
spas duši mou a při mně stůj!

Kati zavírají dveře kapličky.

Mefisto

Je odsouzena!

Hlas Markétky

Milý, milý! [s. 91 (2.1)]

Sbor a hudba graduje:

SBOR

Je zachráněna!

Přicházejí: Ředitel, Dámy a postupně všechny postavy hry. Stavějí se na jevišti tak jako na začátku — jako v Prologu.

SBOR

Je zachráněna!

Hudba a sbor po gradaci sestupuje do pp a končí.

HUDBA a SBOR: (končí) [s. 92 (2.1)]

“EPILOG”

(Obsah)

Jeviště zaplňují všechny postavy hry, tak jako v Prologu. Ředitel, Komik a Básník — opět jako v Prologu — vysvětlují “filozofický obsah” básníkovy díla. Zejména posláni hry. Faust, domnívaje se, že buduje velké dílo pro celé lidstvo, nechává kopat sám sobě hrob. Osleplý prací, svou vidinou, domnívá se, že touto prací dosáhl svého štěstí, po kterém toužil. Je u cíle. Ředitel, Básník a Komik komentují zpola ironicky, zpola obdivně: “Zde v tuto chvíli, pronesl Faust svá slavná slova: Ten okamžik je tak krásný, prodlí, prodlí jen.” V tu chvíli však prohrál sázku a umírá. Mefisto-Komorník však vidí marnost Faustova života. Všichni odcházejí z jeviště. U stolu, u pracovního stolu Johanna Wolfganga Goetha zůstává stát stráž. Dva Vojáci ve slavnostních uniformách.

Sbor zaburácí, jako na začátku, oslavnou fugu:

26. SBOR

Johann Wolfgang Goethe :

narodil se

léta páně sedmnáct set čtyřicet devět

v noci, která byla jen jedna

ve šťastné hvězdě

narodil se

Johann Wolfgang Goethe

ⁱ Poznámka připsána později jiným psacím strojem pravděpodobně A. Radokem nebo M. Radokovou.

ⁱⁱ “*Sint mihi Acherontis propitii! / Ignei, aërii, aquatani spiritus, salvete!*” = “Buďte mi nakloněni, bozi Acherontu! / Duchové ohně, vzduchu a vody, buďte pozdraveni!” — text z Marlowova Fausta (Marlowe, 1969, překlad Vladimír Pražák).

ⁱⁱⁱ Text druhého vystoupení sboru chybí. Je pro něj sice vynecháno místo, ale ani v textu 2.2 není doplněn.

^{iv} Poznámka “*Dle scénických možností*” a obdobné poznámky na stranách 31 a 74 jsou místa k dalšímu doplnění, či konzultaci se scénografem. Vzhledem k tomu, že jsou všechny v rukopise 2.1, jedná se o scénické možnosti Národního divadla, pro které byl text v té době (před Radokovou emigrací) připravován.

^v *Grimbach* — nepodařilo se dohledat (pouze kopec Grimmbach u Ilshofenu, poblíž Schwäbisch hall, bez zjevné souvislosti s Goethovým životem), zřejmě autorská licence.

^{vi} Původně *II. tovaryš* měním na *III. tovaryš* podle smyslu replik.

^{vii} Na rubu stránky je poznámka propiskou: “*Paní Goethová — chyba.*”, jejíž smysl zde není příliš jasný. Paní Goethová (Christiana von Goethe) tj. Goethova skutečná manželka *Christiana Vulpiusová* (1765-1816), dělnice v továrně na květiny, se kterou se Goethe seznámil v roce 1788 po svém návratu z Itálie a oženil v neklidném roce 1806 po osmnácti letech společného života. Harmonický vztah s Christianou byl terčem pomluv v ýmarské společnosti.

viii *kaplan Eberwein* — nepodařilo se dohledat, zřejmě Radokova licence; pouze Carl Eberwein (1786-1868) — hudební skladatel, skládal písně na Goethova jubilea.

ix Ve smyslu poznámky z textu 2.2 měním dále “*Wagner*” na [Komorník-Mefisto].

x *Ländler* — *Volný třídobý lidový tanec původem z Horních Rakous; hudba k němu. (Slovník cizích slov)*

xi “*Nejbližší je nám přece otčina! [...] než odvážil by se orel.*” Faustova promluva převzata z Grabbeho *Dona Juana a Fausta* (Grabbe, 1958, s. 50-51) v překladu Zbyňka Sekala: [Faust:] “*Nejbližší / je pro mne [na nám; změnil A. R.] přece otčina! jen vlast / nás může oblažít, [a cizíně / jen zrádce přednost dá!; vynechal A. R.] Nebyl bych Faust, / jestli bych Němec nebyl! — Německo mé! Má vlasti! Když si na tě vzpomenu, / hned slzím! Není země nádhernější / než ty, lid šlechtnější, mocnější / než tvůj! Rýn, hrdý, silný, zeleným / révovím věnčen, teče dál a dál / [vstříc nezaslouženému zániku / v písčinách nizozemských — odvážně / a s jáсотem se Dunaj žene k ústí — /; vynechal A. R.] a v nesčíslných žilách německých / se stejně hrdě, směle valí krev / jak v řekách Německa ! — *Ale vysoko* [na Hle; změnil A. R.] / tam nad ledovým hřbetem tyrolským / se k slunci orel vznáší, jak by tu / měl rodné hnízdo — [v jeho pohledu / jsou hory jenom smítka — hluboko však dole v úzkých horských údolích / leckteré; vynechal A. R.] srdce [srdce mé; přidal A. R.] za čest, / za císaře / mnohem výš vzlétá, než by odvážil se orel —”*

xii Radokova pracovní poznámka.

xiii Radokova pracovní poznámka.

xiv Radova pracovní poznámka v textu 2.2. V rukopisu 2.1 byl původně místo “Marlowovského” vyvolávání pomocí obřadu kruhu původní Goethův motiv černého pudla. Mefisto promítal z laterny magiky anatomický obraz psa a Faust s Wagnerem jej komentovali. Viz též poznámka ke straně 65.

xv Strana 20 je v rukopise 2.1 škrtnuta a nahrazena poznámkami ke straně 19.

xvi Původní text z 2.1: “*Orientis princeps Belzebub! / Inferni ardentis monarcha, / propitiamus vos Mephisthili!*” = “Belzebube, vládce Orientu, králi hořícího pekla, vzýváme Vás, aby se objevil Mefistofeles!” — text z Marlowova *Fausta* (Marlowe, 1969, překlad Vladimír Pražák).

xvii V první verzi byl použit panoptikální hrací strojek se symbolickým tancem čerta a učence, smrti a dívky.

xviii V původní variantě textu (2.1) byla scénická poznámka (ve 2.2 škrtnuta): “*Sluha Stadelmann, nebo Mefisto?*” — Stadelman byl Goethův skutečný sluha.

xix *Friederika Brion* (1752-1813) — jedna z prvních Goethových lásek. Seznámili se v roce 1770 v době Goethových studií ve Štrasburku.

xx *Marianne von Willemer* (1784-1860) — Goethova přítelkyně, se kterou se seznámil v roce 1814. Spoluautorka písní z Goethova *Západovýchodního divánu*.

xxi *Charlotte von Stein* (1742-1827) — urozená dvorní dáma, o 7 let starší než Goethe. Seznámení v roce 1775 ve Výmáru. Goethova dlouholetá důvěrnice.

xxii “*Consummatum est!*” = “Dokonáno jest!” — text z Marlowova *Fausta* (Marlowe, 1969, překlad Vladimír Pražák).

xxiii *Lajpcik* tj. Lipsko (Goethova scéna “Auerbachův sklep v Lipsku”).

xxiv “*Per Gehenam!*” = “Při Geheně!” — text z Marlowova *Fausta* (Marlowe, 1969, překlad Vladimír Pražák).

^{xxv} *Karel August* (1758-1828) — sasko-výmarský velkovévoda a dlouholetý Goethův přítel. V roce 1775 zve Goetha do Výmaru a v roce 1776 ho jmenuje tajným výmarským legačním radou s pravomocemi zasahovat i do správy země.

^{xxvi} Pracovní poznámka v textu 2.2 k nehotovému textu se může týkat repliky Básníka i Fausta.

^{xxvii} V textu 2.1 vyškrtnuta replika Mefista: *“Nerušit to, co se chystá,/ toť řeč má a pravda jistá./ Už jako kdybych náповědou byl, když divadlo tu hrají/ a napovídal ze všech sil,/ v co lidé věřit mají.”* Radok vynechával vše doslovné a popisné. Některé škrty otiskujeme v komentáři pod čarou kvůli větší možnosti pochopení Radokova dramaturgicko-režijního směřování.

^{xxviii} V textu 2.1 vyškrtnuta replika Básníka: *“Jasnost filozofie, moudrost věd přírodních, smysl pro právo a jak doufám též i vlastnost nejvzácnější je obsažena v srdci pána domu: Opuštění pro ty, kteří zhřešili... Tak tragédie naplní se smírným koncem.”*

^{xxix} V textu 2.1 vyškrtnuta replika Komika: *“Teď mi něco napadlo, když vidím, jak se zde objevil kousek pomalovaného papíru. My řeknem: lidičky, pohleďte, to je strom. A lidé věří tak, jako když se píše historie, která se píše z toho, jak se vidí, čili jak se věří, že bylo to, co vlastně nebylo a není.”* A na to replika Mefista (stranou): *“Já slíbil vám, že ještě cosi / dnes dozvíte se o lidech, / svět zrcadlí se v kapce rosy / a vy zas ve svých divadlech. / Vždyť člověk je tím, čemu chce věřit / — to v lepším případě — / anebo tím, v co musí věřit / a odpověď — je nasnadě.”*

^{xxx} V textu 2.1 vyškrtnut 12. vstup sboru: *“Johann Wolfgang Goethe: / narodil se / ve šťastné hvězdě / jak učenec a básník / však politik též / i ministr všeho práva, / úsudku jeho ponechána vůle / by rozhodl ve věcech hrdelních / v zemi sasko-výmarské.”*

^{xxxi} *Amalie von Lewetzow* (1787-1868) — matka Goethovy poslední lásky Ulriky von Lewetzow (1804-1899), se kterou se poznal v roce 1821 a neúspěšně požádal o ruku ve svých třiasedmdesáti letech.

^{xxxii} Radokova pracovní poznámka.

^{xxxiii} Vynecháváme zdvojenou scénickou poznámku stejného znění.

^{xxxiv} V textu 2.1 vyškrtnuta poznámka, která popisuje způsob používání laterny magiky a režijní princip v dalších scénách. Z charakteru dalšího textu je pravděpodobné, že se tento princip nezměnil: *“Poznámka: v přípravách ke “Hře o Markétce”, kdy se pódium měnilo na “jeviště”, připravila se také laterna magika i promítací plátno. Komorník-Mefisto, bude při “Hře o Markétce” obsluhovat laternu magiku. Promítanými obrázky vytvoří jednotlivá prostředí — místo kulis. V některých scénách, bude laterna magika ilustrovat vyprávění d'ábla. Na příklad ve scéně Mefista a paní Marty. Mefisto zůstává u laterny, i když mluví s postavami, které hrají ve “Hře o Markétce”. Jindy přichází na jeviště jako postava hry.”*

^{xxxv} Pracovní poznámka v textu 2.1. Pozdější přepis jiným psacím strojem z vrstvy 2.2.

^{xxxvi} Mefistovy verše nemají, kromě prvního, otazníky (V rukopisu otazníky škrtnuty strojem a ponechány pouze u prvního verše.), srovnej psaní otazníků u stejných veršů na stranách 30 a 31.

^{xxxvii} *střemcha* — ozdobný strom n. keř s hrozny vonných bílých květů. (*Slovník spisovné češtiny*)

^{xxxviii} Motiv psa je zřejmě pozůstatek původní koncepce. Viz poznámka ke straně 19.

^{xxxix} *Goethe o Bohu* — tj. předchozí rozhovor o Bohu na s. 66-67.

^{xl} *“Dies irae.”* = Dny hněvu.

^{xli} *Tereza Ulriková ze vsi Gleich* — nepodařilo se dohledat konkrétní historickou osobu.

^{xlii} Radokova pracovní poznámka. Text vtipu chybí.

^{xliii} *“Per Gehenam, signumque crucis Mephistophilis, v krvi své zhyň!”* = “Při Geheně, znamení kříže, Mefistofeli, v krvi své zhyň.” — text z Marlowova Fausta (Marlowe, 1969, překlad Vladimír Pražák).

^{xliiv} Text rukopisu 2.1 je od strany 90 nahrazen až do konce textem 2.2 ve smyslu poznámky na straně 89 a následujícího stránkování. Původní variantu konce otiskujeme v závěru.

^{xliv} Radokova pracovní poznámka.

^{xlivi} Starší varianta režijní poznámky z 2.1: *“Režijní poznámka: Goethe-Faust se odvrací od Markétky a zvolna odchází. Jde ke svému stolu, kde usedne. Hlavu opře do dlaní.”* Z textu není jasné, která platí.

^{xliivii} Radokova pracovní poznámka.

^{xliiii} *Naklání se nad stolem básníka.* — tj. nad Goethovým stolem v salonu.

^{xlix} Pracovní charakter textu od slov Ředitele až do konce stránky.

ⁱ Motiv opice *Oran Gutana* se objevuje v textu pouze zde.

ⁱⁱ Navazuje na stranu 89. Viz poznámka 89.